

Ondersteuning aan Poolse arbeidsmigranten in Nederland

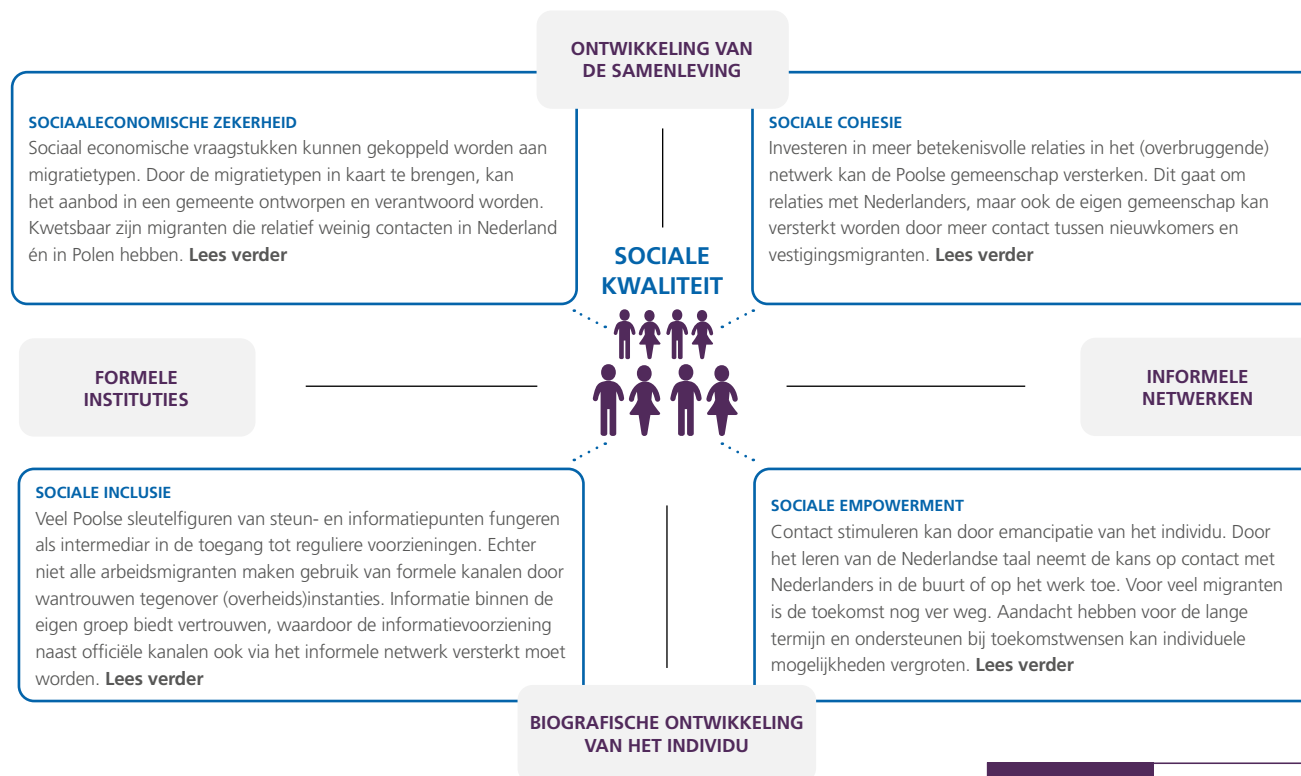
In het **rapport** 'Aansluiting vinden bij en ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten' staan resultaten uit 43 gesprekken met professionals, vrijwilligers en sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap. Deze resultaten zijn geïntegreerd in het **model van sociale kwaliteit**. Dit model kent vier condities die bijdragen aan 'de mate waarin burgers in staat zijn om aan het sociale en economische leven van hun gemeenschappen deel te nemen, onder omstandigheden die hun welzijn en individuele potenties vergroten' (Beck, van der Maesen & Walker, 1997). Dit model kan een bijdrage leveren aan het formuleren van een (normatief) kader om de sociale kwaliteit van Poolse arbeidsmigranten te vergroten.

Een Poolse arbeidsmigrant vertelt:

'Ja, want na een jaar dat we hier probeerde te leven dacht ik, we willen hier ons hele leven blijven, tot de dood. Mijn dochter zegt dat ook. Volgens mij was dat belangrijk om de taal te leren. Want als ik hier wil blijven dan is dat een grote barrière. Om de taal te spreken. Dus ik ben twee jaar op school geweest.'

De resultaten uit het onderzoek geven inzicht in de diversiteit van de groep en bijbehorende vraagstukken voor het sociaal werk. In onderstaande model staan linkjes naar het onderzoeksrapport.

Aansluiting vinden bij en ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten in Nederland

EEN EXPLORATIEVE STUDIE
MET EEN AANTAL AANBEVELINGEN
VOOR HET SOCIAAL WERK

Colofon

Auteur:

H.L.A.W. (Hanneke) van Lieshout: docent Fontys Hogescholen Sociale Studies (FHSS)
en onderzoeker Lectoraat Sociale Veerkracht

Uitgegeven door:

Lectoraat Sociale Veerkracht, Fontys Hogescholen Sociale Studies (FHSS), 2020

De dataverzameling vond plaats in 2018.

In samenwerking met:

De LEVgroep
www.levgroep.nl

Met dank aan:

Caroline Schipper (FHSS), Jasper Ragetlie (LEVgroep), Krystyna Meijer (LEVgroep), Sjef Ramaekers (LEVgroep), Dana Feringa (FHSS), Lilian Linders, Hettie Meussen, Patrycja Morz en Maartje van Moorsel

Speciale dank aan studenten Renske van den Hengel (bachelor Social Work) en Rens Cremers (master Algemene Sociale Wetenschappen) die meegewerkt hebben aan dit onderzoek.

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over aansluiting vinden bij en (waar gewenst) ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten in een middelgrote gemeente in Nederland. Daartoe zijn gesprekken gevoerd met professionals, vrijwilligers en sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap. Deze gesprekken vonden niet alleen plaats binnen de desbetreffende gemeente, maar ook op andere plekken in Nederland waar allerlei initiatieven ontwikkeld zijn om arbeidsmigranten te ondersteunen. De resultaten geven inzicht in de diversiteit van de groep en bijbehorende vraagstukken voor het sociaal werk. De resultaten zijn geïntegreerd in het model van sociale kwaliteit waarin vier condities centraal staan die bijdragen aan *'de mate waarin burgers in staat zijn om aan het sociale en economische leven van hun gemeenschappen deel te nemen, onder omstandigheden die hun welzijn en individuele potenties vergroten'* (Beck, van der Maesen & Walker, 1997). Dit model kan een bijdrage leveren aan het formuleren van een (normatief) kader om de sociale kwaliteit van Poolse arbeidsmigranten te vergroten. Het onderzoek mondt uit in enkele handreikingen en overwegingen voor het professionele handelen.

INHOUD

1

Inleiding	06
Theoretische verantwoording en onderzoeksmethode	08
1.1 THEORIE: MODELLEN OM DE RESULTATEN TE ANALYSEREN	08
1.2 METHODISCHE VERANTWOORDING	12

2

Welk beeld bestaat er van Poolse arbeidsmigranten?	14
2.1 CIJFERS OVER POOLSE ARBEIDSMIGRANTEN	14
2.2 MIGRATIEMOTIEVEN BEPALEN GEMEENTELIJKE VRAAGSTUKKEN	15
2.3 MET ÉÉN BEEN IN HET THUISLAND	17
2.4 BEELDVORMING OVER POOLSE ARBEIDSMIGRANTEN	19

3

Hoe vinden Poolse arbeidsmigranten de weg naar zorg- en welzijnsvoorzieningen?	23
3.2 NEED (HULPBEHOEFTE)	25
3.2.1 LICHAMELIJK, PSYCHISCH EN SOCIAAL FUNCTIONEREN	25
3.2.2 HULPBEHOEFTE VAN GEZINNEN MET KINDEREN	27
3.3 ENABLING (MOGELIJKHEDEN)	31
3.3.1 <i>STEUN- EN INFORMATIEPUNTEN MAKEN ARBEIDSMIGRANTEN WEGWIJS</i>	31
3.3.2 <i>SOCIAAL FUNCTIONEREN BEVORDEREN DOOR TAAL</i>	33
3.3.3 <i>POLEN ZIJN VEEL ONDER ELKAAR</i>	36
3.3.4 <i>ONLINE INFORMATIE MAAKT POOLSE ARBEIDSMIGRANTEN WEGWIJS</i>	38

3.4	PREDISPOSING (CULTURELE VERSCHILLEN EN VERWACHTINGEN - ATTITUDE).....	38
3.4.1	<i>VERSCHILLEN IN ARBEID TUSSEN POLEN EN NEDERLAND</i>	39
3.4.2	<i>VERSCHILLEN IN ZORGSYSTEMEN TUSSEN POLEN EN NEDERLAND</i>	40
3.4.3	<i>VERSCHILLEN IN PSYCHISCHE GEZONDHEIDSZORG NEDERLAND EN POLEN</i>	42
3.4.4	<i>INVLOED VAN ACHTERLIGGENDE SOCIALE REGELS OP EMOTIES</i>	43

4

	Hoe kan de praktijk Poolse arbeidsmigranten ondersteunen?	47
4.1	AANBEVELING 1: HET BESTAANDE PROFESSIONALE NETWERK VERSTERKEN EN VERDUURZAMEN	47
4.2	AANBEVELING 2: HET NETWERK VAN POOLSE ARBEIDSMIGRANTEN VERSTERKEN EN VERDUURZAMEN.....	49
4.2.1	<i>DE POOLSE GEMEENSCHAP (ONLINE) VERSTERKEN</i>	54
4.3	AANBEVELING 3: DE TOEKOMST DICHTERBIJ HALEN	55

	Conclusie	60
	Literatuurlijst	66
	Bijlage 1: Arbeidsmigratie in vieren	71

Inleiding

'Hoe Oost-Europese migranten worden uitgebuit in Nederland' kopte NRC op 29 maart 2019 in een artikel over arbeidsmigranten in het Westland die slachtoffer zijn van slechte werk- en leefomstandigheden. Dit krantenartikel heeft betrekking op de marginale positie waarmee migranten aan de onderkant van de arbeidsmarkt te kampen hebben. Toch vormen Poolse arbeidsmigranten een veel diversere groep dan deze artikelen suggereren. Poolse arbeidsmigranten vormen inmiddels qua omvang de zesde migrantengroep in Nederland, met in de eerste helft van 2019 de grootste instroom van alle Westerse en niet-Westerse migrantengroepen (per saldo 5,5 duizend Poolse inwoners) (CBS, 2019). Er is binnen deze groep een diversiteit aan migratiepatronen te onderscheiden die Engbersen et al. (2011; 2014) indeelt in vier archetypen met bijbehorende integratievraagstukken¹. Bij circulaire migratie of seizoensmigratie verblijven laaggeschoolde werkers een tijd in Nederland om vooral in het Zuiden en Westen van Nederland laaggeschoolde arbeid te verrichten. Lang niet alle migranten passen in dit beeld. Een deel van de Poolse arbeidsmigranten blijft langer in Nederland dan de seizoenswerkers, maar vestigt zich hier niet

permanent. Ze onderhouden contacten in Nederland en in Polen en staan als het ware nog met één been in het thuisland. Daarnaast zijn er arbeidsmigranten die zich blijvend vestigen, waardoor er een Poolse tweede generatie ontstaat. In 2016 kwamen de meeste gezinsmigranten uit Polen (Maliepaard, van der Meer, Noyon & Schans, 2018). Tot slot zijn er de footloose migranten. Dat zijn migranten die een relatief zwakke binding met Polen en Nederland hebben. Soms zijn dat migranten die hoogopgeleid zijn en wisselen van internationale banen, maar soms gaat het om migranten die in een marginale maatschappelijke positie zitten doordat ze weinig hulpbronnen hebben in Nederland en in Polen. Zij lopen door een onzekere arbeidsmarkt- en huisvestingspositie het risico om dakloos te raken (Snel, Faber, Ostajien, & Engbersen, 2015). Deze vier archetypische migratiepatronen komen in verschillende verhoudingen voor en leveren diverse vraagstukken op voor gemeenten, zorg- en welzijnsorganisaties en sociaal werkers.

¹ Dit is geen statische indeling, omdat bindingen met het migratieland en het thuisland kunnen veranderen door de tijd heen (Engbersen et al., 2014).

Voor beleidsmakers zijn er vraagstukken op het gebied van huisvesting, maar ook arbeidsomstandigheden en participatie zorgen voor uitdagingen bij lokale overheden (van der Haar et al., 2018). In dit onderzoek staan migratievraagstukken binnen het sociaal agogisch domein centraal. Er wordt in kaart gebracht hoe sociaal werkers aansluiting kunnen vinden bij en (waar gewenst) ondersteuning kunnen bieden aan Poolse arbeidsmigranten.

Het gaat om een explorerend onderzoek, waarbij de probleemstelling gaandeweg tot stand is gekomen door interviews, (spontane) gesprekken, literatuurverkenning en observaties. Een groot deel van het empirisch onderzoek heeft plaatsgevonden in een middelgrote gemeente in Nederland. Daarnaast zijn er respondenten geïnterviewd op andere plekken in Nederland waar initiatieven ontwikkeld zijn om arbeidsmigranten te ondersteunen. Verschillende gemeenten en zorg- en welzijnsorganisaties formuleren verschillende antwoorden op migratievraagstukken en bieden op allerlei manieren ondersteuning aan Midden- en Oost-Europese migrantengroepen. Een aantal van deze voorbeelden is aangehaald in dit onderzoeksrapport. De opzet en aanpak van het empirische onderzoek en de theoretische achtergronden komen in het eerste hoofdstuk uitgebreid aan de orde. De resultaten worden gepresenteerd in de drie daaropvolgende hoofdstukken met aandachtspunten voor de praktijk. Deze onderzoeksrapportage eindigt met conclusies die worden ingebed in het model van sociale kwaliteit.

Dit is een integraal model waarin condities zijn uitgewerkt die invloed hebben op *'de mate waarin burgers in staat zijn om aan het sociale en economische leven van hun gemeenschappen deel te nemen, onder omstandigheden die hun welzijn en individuele potentieel verbeteren'* (Beck, van der Maesen & Walker, 1997). Het model van sociale kwaliteit kan een bijdrage leveren aan het formuleren van een (normatief) kader om de sociale kwaliteit van Poolse arbeidsmigranten in Nederland te vergroten.

AANDACHTSPUNTEN VOOR DE PRAKTIJK

De resultaten worden gepresenteerd in drie hoofdstukken:

- H2: Welk beeld bestaat er van Poolse arbeidsmigranten?
- H3: Hoe vinden Poolse arbeidsmigranten de weg naar zorg- en welzijnsvoorzieningen?
- H4: Hoe kan de praktijk Poolse arbeidsmigranten ondersteunen?

Deze hoofdstukken eindigen met aandachtspunten voor de praktijk die gegeven worden in kaders aan het einde van deze hoofdstukken.

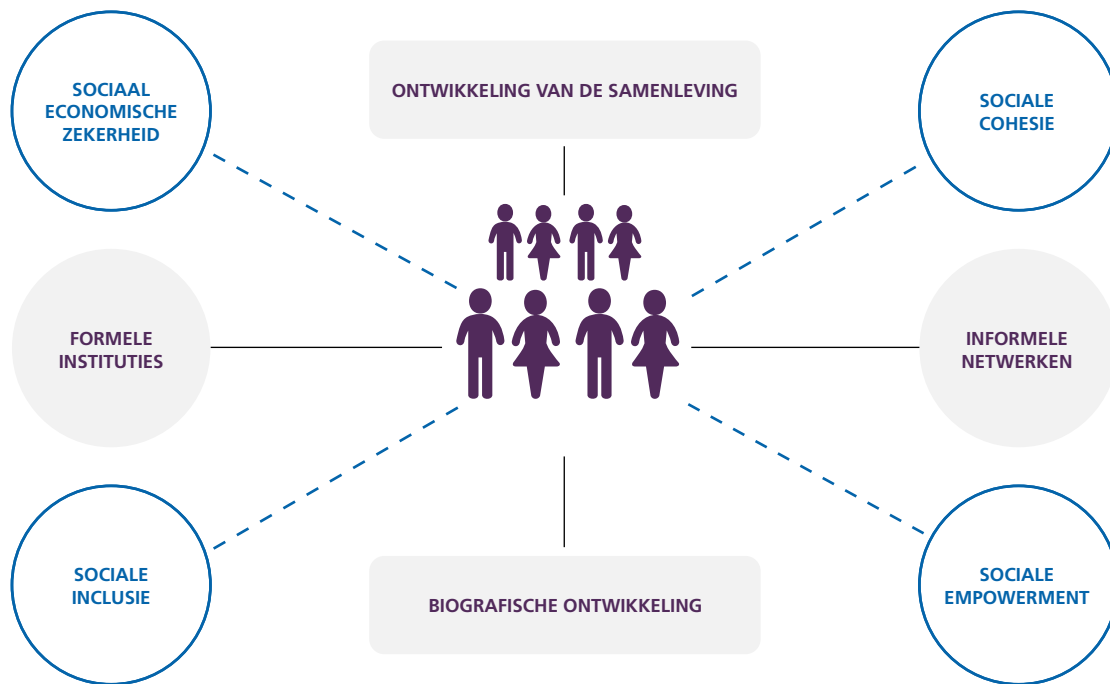
Theoretische verantwoording en onderzoeksmethode

Het *model van sociale kwaliteit* en het *Behavioral Model of Health Services Use* fungeren als het zoeklicht in dit onderzoek naar aansluiting vinden bij en ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten. Deze modellen worden in dit hoofdstuk verantwoord. Kenmerkend aan het model van sociale kwaliteit is dat verklaringen voor menselijk gedrag in verband worden gebracht met bredere maatschappelijke ontwikkelingen. De behoefte aan ondersteuning van Poolse arbeidsmigranten hangt samen met de condities waarin zij leven, de aanwezigheid van hulpbronnen en de kansen die mensen krijgen om zich te ontplooiën. Het Behavioral Model of Health Services Use onderscheidt drie groepen determinanten om zorggebruik te analyseren. Dit model is leidend geweest in de analyse van gebruik van zorg- en welzijnsvoorzieningen door Poolse arbeidsmigranten. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk de opzet, de aanpak en de analyse van het empirisch onderzoek beschreven. Er zijn interviews

afgenomen met professionals, vrijwilligers en sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap.

1.1 THEORIE: MODELLEN OM DE RESULTATEN TE ANALYSEREN

Het model van sociale kwaliteit is een integrale benadering dat is uitgewerkt in een kwadrant met vier condities die invloed hebben op *'de mate waarin burgers in staat zijn om aan het sociale en economische leven van hun gemeenschappen deel te nemen, onder omstandigheden die hun welzijn en individuele potentieel verbeteren'* (Beck, van der Maesen & Walker, 1997). Deze condities zijn sociaaleconomische zekerheid, sociale cohesie, sociale inclusie en sociale empowerment (zie figuur 1). Samen met een verticale en horizontale as vormen de condities het kwaliteitskwadrant. De verticale as geeft de wisselwerking tussen individu (micro) en samenleving (macro) weer, de horizontale as laat de wisselwerking tussen formele instituties en de gemeenschap zien. Achter de

Figuur 1. Raster van het model van sociale kwaliteit.

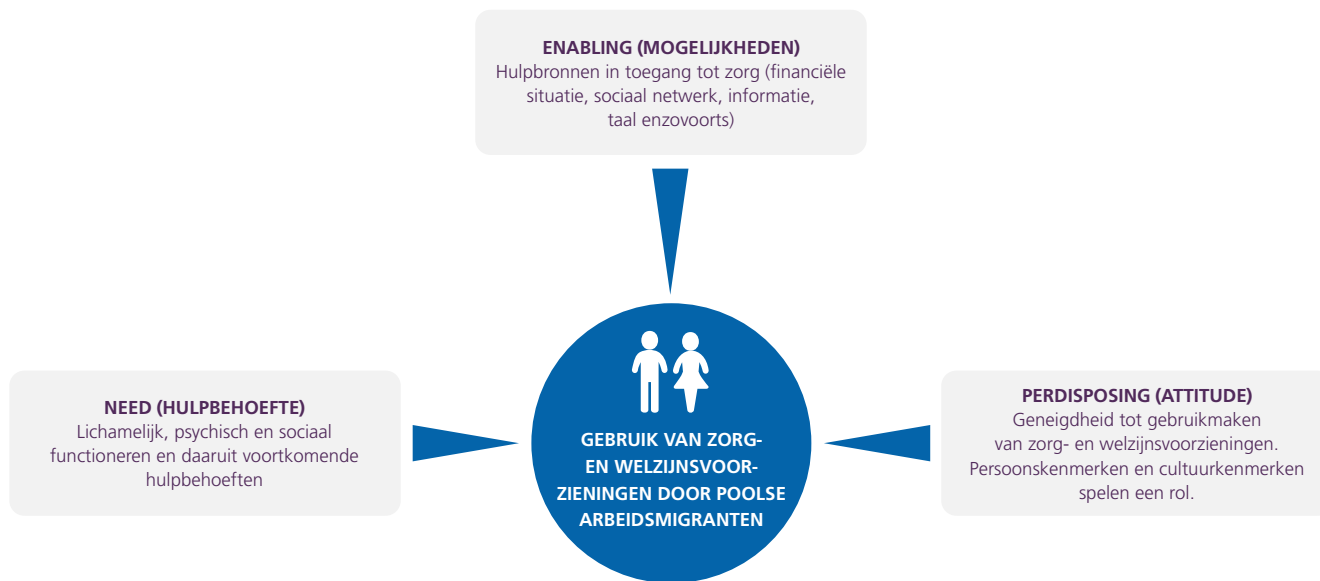
vier condities liggen vier waarden (de normatieve factoren): rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid, solidariteit en menselijke waardigheid². Sociaal economische zekerheid kent rechtvaardigheid als onderliggende waarde en gaat over bestaanszekerheid, over voldoende inkomen om gezond te kunnen leven, mee te kunnen doen in de samenleving en veiligheid te ervaren. Bij sociale cohesie gaat het om sociale steun, relaties met buurtgenoten en gedeelde normen en waarden. Solidariteit is hierbij de achterliggende waarde. Sociale inclusie betekent in het model van sociale kwaliteit toegang tot informatie, instituties, rechten en zorg. Bij sociale empowerment gaat het om de condities en structuren waarbinnen het handelingsvermogen van mensen vorm krijgt. *'Empowerment krijgt alleen betekenis wanneer het plaatsvindt in en als het de relatie mét de sociale en maatschappelijke omgeving verandert'* (Vanwing, Meurs, Buffel, Lombaerts & De Pauw, 2008, p.193).

Het model van sociale kwaliteit kan een bijdrage leveren aan het formuleren van een (normatief) kader om de sociale kwaliteit van burgers te vergroten en is daarom gekozen als analysemodel om in kaart te brengen hoe Poolse arbeidsmigranten ondersteund kunnen worden. Van oorsprong is het model ontstaan om sociale kwaliteit in landen te meten aan de hand van een aantal indicatoren die in verschillende onderzoeken geoperationaliseerd zijn. In dit onderzoek is de vrijheid genomen om niet met die indicatoren te werken die passen bij een kwantitatief onderzoek, maar om kwalitatieve

gegevens te integreren in het model. In 2011-2012 is dit model in een studie van het NIVEL (onderzoeks- en kennisinstituut binnen de gezondheidszorg) ook gebruikt om kwalitatieve gegevens te integreren (van Lieshout, 2016).

Er zijn verschillende factoren die zorggebruik door Poolse arbeidsmigranten beïnvloeden. Een model dat vaak gebruikt wordt om determinanten van zorggebruik te beschrijven, is het *Behavioral Model of Health Services Use* dat is ontwikkeld door Ronald M. Anderson (1995). Hij onderscheidt drie groepen determinanten om zorggebruik te analyseren, namelijk: *need*, *enabling* en *predisposing*. Een reviewstudie laat zien dat dit model met bijbehorende determinanten op verschillende manieren geoperationaliseerd wordt (Babitsch, Gohl & von Lengerke, 2012). Leidraad in deze studie naar Poolse arbeidsmigranten zijn twee onderzoeken waarin het *Behavioral Model of Health Services Use* geïntegreerd is: een onderzoek naar zorggebruik door migrantenouderen in Nederland (Denktaş, Koopmans, Birnie, Foets & Bonsel, 2009) en een onderzoek van het NIVEL naar zorggebruik door migrantengroepen (Uiters, 2007). Het lichamenlijk, psychisch en sociaal functioneren

² In het model van sociale kwaliteit worden ook 'constitutional factors' meegenomen, die hier niet toegelicht worden. Dit zijn personal (human) security (sluit aan bij sociaal economische zekerheid), social recognition (sluit aan bij sociale cohesie), social responsiveness (sluit aan bij sociale inclusie), personal (human) capacity (sluit aan bij sociale empowerment). Voor meer informatie zie: <https://socialquality.org/theory/>

Figuur 2. Determinanten die gebruik van zorg- en welzijnsvoorzieningen bepalen.
(Deze determinanten zijn ontleend aan het Behavioral Model of Health Services Use van Andersen (1995) en aangepast voor deze studie.)

en de daaruit voortkomende hulpbehoeften worden geplaatst onder *need*. Er zijn verschillende factoren die de invloed hebben op het gebruik van informele en formele hulp. Deze factoren vallen onder de determinant *enabling*. Persoonskenmerken en culturele kenmerken die zorggebruik beïnvloeden horen bij *predisposing*. Figuur 2 geeft een overzicht van de operationalisatie van *need*, *enabling* en *predisposing*. In dit onderzoek zijn deze determinanten gebruikt om gebruik van zorg- en welzijnsvoorzieningen beter te begrijpen.

1.2 METHODISCHE VERANTWOORDING

Dit onderzoek is ontstaan vanuit een vraag van een praktijkorganisatie in het sociaal agogisch domein. Uit oriëntatiegesprekken bleek dat de Poolse gemeenschap in het werkgebied van deze organisatie een relatief gesloten groep vormt. Er kwamen signalen van onder andere scholen dat er meer ondersteuning nodig is voor Poolse arbeidsmigranten. Manieren om Poolse arbeidsmigranten te ondersteunen, waren maar beperkt in beeld. Dit onderzoek gaat over aansluiting vinden bij en (waar gewenst) ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten in een middelgrote gemeente in Nederland. Daartoe zijn 43 gesprekken gevoerd met professionals, vrijwilligers en sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap en er is een aantal observaties gedaan. Deze gesprekken vonden plaats in een middelgrote gemeente, maar ook op andere plekken in Nederland waar allerlei initiatieven ontwikkeld zijn om arbeidsmigranten te ondersteunen.

Het gaat om een zeer heterogene groep respondenten die op allerlei manieren met arbeidsmigranten in contact komen, bijvoorbeeld vanuit de wijk, de gemeente, een steun- of informatiepunt, een vakbond, een consultatiebureau, de ggd, de voedselbank, een zelfhulpnetwerk, een adviesraad, een uitzendbureau of een school³. Een groot deel van de respondenten heeft een Poolse achtergrond, waarvan een deel als arbeidsmigrant naar Nederland is gekomen. Een aantal daarvan heeft laaggeschoold werk verricht. De meeste respondenten hebben vooral gesproken over de manier waarop zij Poolse arbeidsmigranten ondersteunen als professional, vrijwilliger of bijvoorbeeld als lid van een adviesraad. Soms zijn ook persoonlijke ervaringen gedeeld. Bijna alle respondenten zijn direct of indirect betrokken bij het sociaal agogisch domein, waardoor deze steekproef niet representatief is voor Poolse arbeidsmigranten met een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt. Er is gepoogd om dit perspectief te integreren door onderzoeken te gebruiken waarin meer arbeidsmigranten vertegenwoordigd zijn. Toch blijft dit een beperking van dit onderzoek. Naar aanleiding van dit onderzoek is een (Poolse) enquête ontwikkeld om Poolse arbeidsmigranten op grotere schaal te bevragen in de regio van deze praktijkorganisatie. Deze enquête zou in de toekomst uitgezet kunnen worden om

³ Een uitsplitsing van citaten naar functiegroepen, leeftijd en werkgebied was waardevol voor het interpreteren van de resultaten. De functies, werkgebieden en leeftijden zijn niet aan de citaten toegevoegd, omdat sommige citaten dan herleidbaar zijn naar personen.

het perspectief van arbeidsmigranten sterker te integreren. De interviews zijn afgenomen door de hoofdonderzoeker en door twee studenten. Renske van den Hengel heeft 10 interviews gedaan voor het behalen van de bachelor Social Work van Fontys Hogescholen Sociale Studies, Rens Cremers heeft een afstudeerscriptie over Poolse arbeidsmigranten geschreven voor het behalen van een master van Algemene Sociale Wetenschappen (Universiteit Utrecht). Hij heeft zestien semigestructureerd interviews gedaan om de toegang tot zorg- en welzijnsvoorzieningen in kaart te brengen door gebruik van het Behavioral Model of Health Services Use (Cremers, 2018). Zijn onderzoek heeft bijgedragen aan de keuze om dit model ook in deze studie uit te werken. De interviews zijn getranscribeerd door studenten van Sociale Studies en geanalyseerd door de hoofdonderzoeker en de betrokken studentonderzoekers. Van zes interviews is een verslag gemaakt in plaats van een transcript. Een aantal interviews is in het Engels gehouden, omdat enkele respondenten geen Nederlands beheersen. Naast de interviews zijn er verschillende vergaderingen en projecten bijgewoond door de hoofdonderzoeker en de studentonderzoekers die waardevol zijn geweest in het duiden van de resultaten. Dit rapport is geschreven voor een praktijkorganisatie, waardoor ervoor gekozen is om elk hoofdstuk af te sluiten met aandachtspunten voor de praktijk. Om sociaal werkers achtergrondinformatie te geven over relevante theorie, wordt er in kaders verwezen naar literatuur.

Het zwaartepunt van dit onderzoekrapport ligt op de relevantie en bruikbaarheid voor de praktijk.

Dit onderzoek is uitgevoerd in een werkveld waarin doelgroepenbeleid voor een groot deel is losgelaten met de komst van de Wmo. De kanttekening die bij dit onderzoek gemaakt moet worden is dat mensen verschillen in de omstandigheden waaronder, en de mate waarin, zij zich identificeren met hun Poolse achtergrond. Een ander aandachtspunt is het sociaal werk zelf, waarin een dominant discours over integratie (het reproduceren van autonome en verantwoordelijke individuen) te zien is (Van der Haar, 2008). Dit zijn twee belangrijke aandachtspunten om cultuursensitief te werken in de praktijk van het sociaal werk, maar ook voor de onderzoekers in deze studie.

Welk beeld bestaat er van Poolse arbeidsmigranten?

Poolse arbeidsmigranten vormen een zeer diverse groep, variërend van arbeidsmigranten met een stevige positie op de arbeidsmarkt tot arbeidsmigranten met tijdelijke contracten bij uitzend- en detacheringsbureaus, van arbeidsmigranten die van plan zijn te blijven in Nederland, tot arbeidsmigranten die nog met één been in het thuisland staan. Voor de zorg- en welzijnssector liggen er uitdagingen in het bereiken en versterken van Midden- en Oost-Europese migrantengroepen. De behoefte aan ondersteuning van Poolse arbeidsmigranten kan niet los gezien worden van de verschillen in migratiemotieven, verbinding met het thuisland en wensen voor de toekomst. Bij migranten die verbonden blijven aan zowel het thuisland als het migratieland, bijvoorbeeld seizoensarbeiders, leven andere vraagstukken dan bij migranten die zich blijvend in Nederland vestigen. Deze achtergronden worden in dit hoofdstuk besproken. Dit hoofdstuk eindigt praktisch met aandachtspunten voor de praktijk.

2.1 CIJFERS OVER POOLSE ARBEIDSMIGRANTEN

De mate waarin arbeidsmigranten voor een land van bestemming kiezen, verschilt sterk in de Europese Unie. In de eerste helft van 2019 kwamen er 5550 Poolse arbeidsmigranten bij, waarmee Poolse arbeidsmigranten per saldo de grootste groep arbeidsmigranten vormen in Nederland (CBS, 2019). Noord-Brabant kent samen met Noord-Limburg, de kop van Noord-Holland en het Westland relatief veel Polen (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Onder arbeidsmigratie wordt verstaan dat men voor kortere of langere tijd naar een ander land gaat om te werken en te wonen (SER, 2014). Naast seizoensarbeiders zijn er ook arbeidsmigranten die langer blijven dan zij aanvankelijk voor ogen hadden of niet meer terugkeren naar land van herkomst. Ongeveer de helft van de migranten uit Polen die in 2003 naar Nederland kwamen, woont na tien jaar nog in Nederland (CBS, 2015). Verschillende respondenten beschrijven dat deze migranten

vooraf niet verwacht hadden langer te blijven. Van alle migranten die na tien jaar nog in Nederland verblijven zijn migranten uit Polen (samen met migranten uit Bulgarije en Roemenië) het vaakst actief op de arbeidsmarkt (CBS, 2015). Een respondent beschrijft dat arbeidsmigranten vaak langer blijven dan zij vooraf dachten:

‘Veel mensen die horen dan wat de mogelijkheden zijn hier, wanneer ze zich willen verplaatsen van Polen naar Nederland toe. En dan begint men een soort vakantie of men heeft tijdelijk geen werk en dan gaat men hier naartoe. En dan denkt men van over drie maanden dan ben ik weer terug. Het grote probleem is dat die drie maanden vaak acht of negen of misschien wel tien jaar wordt. En dat zij eigenlijk minder voorbereid hier naartoe komen en veel mensen die hebben dan ook de instelling dat ze dus hier zich ook niet verder hoeven voor te bereiden of zich verder hoeven te ontwikkelen.’ (R16)

2.2 MIGRATIEMOTIEVEN BEPALEN GEMEENTELIJKE VRAAGSTUKKEN

De reden om te migreren is voor veel Poolse arbeidsmigranten werk, maar dat verklaart nog niet de keuze voor Nederland (het gastland). Een migratiebeweging houdt twee keuzes in volgens het push-pull-model: het verlaten van het thuisland (push) en de vestiging in het land van bestemming (pull) (Meuleman, 2007). De pushfactoren zijn de redenen om het thuisland te

verlaten, bijvoorbeeld slechte economische omstandigheden, hoge werkloosheid en lage lonen (SER, 2014). Problemen in het thuisland vormen ook een pushfactor. In de interviews benoemen respondenten dat het regelmatig om migranten gaat die in het thuisland al problemen hadden, bijvoorbeeld alcoholproblemen. De kanttekening die hierbij geplaatst moet worden is dat zij deze arbeidsmigranten vaak tegenkomen in de praktijk, omdat het merendeel van de respondenten in het sociaal agogisch domein werkt. Wanneer er gekeken wordt naar de grote groep blijkt dat de meeste Polen in Nederland een relatief goede psychische en fysieke gezondheid rapporteren wanneer zij recent gemigreerd zijn (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018)⁴. De pullfactoren zijn de omstandigheden die landen aantrekkelijk maken, bijvoorbeeld betere economische omstandigheden, hogere lonen en betere arbeidsomstandigheden (SER, 2014). Deze redenen houden nauw verband met de economische situatie van het thuisland en het migratieland. De grote toename van Polen deed zich voor in 2004 na de toetreding tot de Europese Unie. Uit focusgroepen met migranten uit Oost- en Zuid-Europa bleek werk het hoofdmotief voor migratie (Razenberg, Noordhuizen & de Gruijter, 2015).

⁴ De psychische en fysieke gezondheid verandert naarmate arbeidsmigranten langer in Nederland zijn. Meer informatie hierover is te vinden twee rapporten van het SCP over de leefsituatie van Poolse arbeidsmigranten ([link](#)) en over de positie van Polen die vanaf 2004 naar Nederland zijn gekomen ([link](#)).

Een lid van een Poolse adviesraad beschrijft dat het beeld dat van Nederland geschetst wordt een pullfactor is. Hij zegt hierover:

'Ze kwamen allemaal met mooie verhalen terug. Er is niemand die zegt ik werk me hier kapot en ik ben een hoop geld kwijt, maar nee allemaal mooie verhalen. Zelf weleens met een auto kwam men terug. Nou dat gaf in die dorpen vaak ook heel veel aanzet dat steeds meer mensen hier naartoe kwamen.' (R16)

Een beleidsmedewerker van een gemeente beschrijft dit als volgt:

'En je komt dus ook veel onwetendheid tegen. Mensen die met een bepaalde hoop of verwachting naar Nederland zijn gekomen om te werken, die deels gebaseerd is op tamtam verhalen of juist op verkeerde voorspiegeling van zaken door een uitzendorganisatie.' (R26)

Naast de economische situatie en het welvaartsniveau zijn er ook andere factoren die migratie verklaren, bijvoorbeeld de aanwezigheid van landgenoten, familieleden en bekenden in het migratieland (SER, 2014), de zogenoemde migratienetwerken (Haug, 2009). Deze migratienetwerken bieden een basis voor de verspreiding van informatie over het gastland alsmede voor bescherming en steun bij tegenslagen (Haug, 2009). Een Poolse migrant beschrijft:

'Ja dat begon elf jaar geleden, toen is mijn vader naar hier gekomen voor werk. Ik heb toen nog drie jaar geprobeerd om in Polen te werken, maar dat lukte niet. Het was echt een slechte tijd. En mijn echtgenoot werkte in een bedrijf dat niet betaald had. Daarom hebben wij met mijn ouders gesproken en toen zijn mijn vader kom hier langs, hier is werk voor courgette. Dan mag je hier komen, eerst drie maanden proberen en dan kijken we hoe het verder gaat. Zo begon het.' (R24)

Voor EU-migranten geldt dat uitzendbureaus vaak een grote rol spelen in de komst naar Nederland (SER, 2014; van der Haar et al. 2018). De vraag naar arbeidskrachten uit Polen wordt voor een substantieel deel ingevuld via uitzend- en detacheringsbureaus (PON, 2018). De meest kwetsbare groep vormen degenen die steeds korte periodes in Nederland verblijven en daarna terugkeren. Deze arbeidsmigranten spreken amper de Nederlandse taal en onderhouden weinig contacten met Nederlanders (Engbersen, Jansen, Faber, Leerkes & Snel, 2014). Uit de interviews blijkt dat een deel van deze kwetsbare groep bekend is bij verschillende steun- en informatiepunten voor EU-migranten of specifiek voor Oost-Europese migranten in Nederland waar vaak ook professionals actief zijn met een Poolse achtergrond. Deze kwetsbare groep komt vaak pas in een laat stadium in beeld bij deze steun- en informatiepunten, soms nadat ze tevergeefs eerder om hulp gevraagd hebben bij andere instanties. Een professional met een Poolse achtergrond schetst tijdens een

interview een casus van een dakloze man die uit een andere stad naar het steunpunt is gekomen waar zij werkzaam is:

'Ja, ik heb nu ook een andere dakloze man, ik heb nu direct contact met gemeenten erover. Die man is zijn werk verloren, heeft 8 jaar in Nederland gewerkt, bij een werkgever met onderdak en staan dan op straat. Maar heeft wel een werkgeschiedenis van 8 jaar. Hij heeft recht op WW, alleen zonder inschrijfadres kan hij geen WW aanvragen. En nu? Dus hij mag niet naar de nachtopvang. Hij kan geen WW aanvragen. Nou, zonder inkomsten heb je ook geen onderdak, dus dat is iets wat nog niet is opgelost zeg maar. Dat hangt nog in de lucht, maar die man staat wel op straat.' (R06)

Het belang van kennis over verschillen in migratiepatronen worden door Engbersen et al. (2014) beschreven. In gemeenten met veel seizoensarbeiders zijn vraagstukken voor het realiseren van flexibele en tijdelijke huisvesting, evenals het registreren van arbeidsmigranten in de Basisregistratie Personen (BRP). In plaatsen met meer vestigingsmigranten, zijn permanente huisvesting en bijvoorbeeld onderwijs vraagstukken. Daarnaast komen er vraagstukken voor die specifiek zijn voor een bepaalde generatie. Doordat arbeidsmigranten langer in Nederland zijn, doen zich volgens een deskundige op rechtsgebied nieuwe vraagstukken voor, bijvoorbeeld op het gebied van pensioenen en echtscheidingen.

'Ik denk wat gaat spelen bij de Polen is de pensioenkwestie. Een aantal Polen zitten hier al heel lang en nader de pensioengerechtigde leeftijd. Nou krijg je pensioen uit Polen bijvoorbeeld hoe gaat dat, krijg je uit Nederland AOW, wordt dat bij elkaar opgeteld of wordt dat bij elkaar weer afgetrokken.' (R07)

Tot slot moet worden benadrukt dat beschreven migratiepatronen en bijbehorende vraagstukken niet vastomlijnd zijn. Naast een groep arbeidsmigranten die laagbetaald werk verricht, de Nederlandse taal niet machtig is en onder slechte omstandigheden is gehuisvest, is er ook een groep die relatief hoogopgeleid is en in een betere economische situatie verkeert.

2.3 MET ÉÉN BEEN IN HET THUISLAND

Onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau [SCP] laat zien dat Polen zich sterk blijven identificeren met het thuisland, 83% voelt zich (heel) sterk Pools (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Die identificatie is terug te zien in het mediagebruik van Polen. Ze zijn sterk gericht op media in het thuisland. Twee derde kijkt meerdere keren per week naar Poolse televisiezenders, 80% surft meerdere keren per week op Poolse websites (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). In de interviews met verschillende respondenten wordt benoemd dat Poolse migranten zich nog voornamelijk op Poolse media richten.

‘Dit is ook een probleem omdat ze zo niet goed kunnen integreren en communiceren. Dat vind ik ook een groot probleem. En ze kijken vaak ook Poolse televisie en surfen ook op Poolse websites. Dan kun je niet de Nederlandse taal leren. Eigenlijk blijft de cultuur vaak Pools.’ (R21)

Zij beschrijven dat veel Pools arbeidsmigranten nog met één been in het thuisland staan. Soms voelt het verblijf in Nederland als een verplichting, omdat het mogelijkheden biedt om de familie te ondersteunen. Een lid van een Poolse adviesraad zegt hierover: *‘Vaak als men dan nog familie heeft in Polen, die hebben dan wel weer wat geld, want sociale voorzieningen zijn heel slecht in Polen. Men voelt zich dan toch vaak verplicht om dan maar te blijven.’* Een ander Pools lid van een adviesraad beschrijft:

‘Ze denken altijd dat Polen hun plek is. Dus ik ga altijd terug. [...] Ze brengen het geld naar Polen en bouwen een huis, of kopen een auto of noem maar op. Maar na twee, drie maanden zijn ze weer terug in Nederland want het geld is op.’ (R22)

Voor hulp en steun richten migranten zich vaak op anderen binnen de eigen groep (bindend sociaal kapitaal) en minder op bindingen in de brede samenleving (overbruggend sociaal kapitaal), omdat die banden nog maar beperkt zijn. Putnam (2000) noemt dit bonding (bindend) en bridging (overbruggend) social capital. Voordelen van

bindend sociaal kapitaal zijn vertrouwen, solidariteit en wederkerigheid in de groep. Hechte banden binnen een hechte groep kunnen ook leiden tot uitsluiting van anderen die daarbuiten vallen. Theorieën over sociaal kapitaal laten zien dat overbruggend sociaal kapitaal – de bronnen die gemobiliseerd kunnen worden door relaties met heterogene groepen – kan leiden tot nieuwe informatie, andere ideeën en andere vormen van steun (Putnam, 2000). Deze theorie laat zien dat banden met kennissen buiten de eigen homogene groep mensen verder kunnen brengen, bijvoorbeeld meer mogelijkheden bieden in het vinden van een baan of informatie over regelingen in Nederland. Contact buiten de migrantengroep kan dus van waarde zijn. De meeste Polen staan niet negatief tegenover contact met Nederlanders blijkt uit onderzoek van het SCP, maar de contacten komen maar beperkt van de grond (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Hierin speelt mee dat deze groep nog relatief kort in Nederland is en de Nederlandse taal vaak niet beheerst. Daarnaast kan de omvang van de groep een verklaring bieden; er zijn voldoende mogelijkheden om in contact te komen met andere mensen uit Polen. Zij treffen elkaar op het werk of in de woonomgeving. Bovendien maken veel Polen lange dagen, waardoor tijd om contacten te leggen en te onderhouden beperkt is. Er is ook een groep arbeidsmigranten die geen netwerk in Nederland én in Polen heeft. In onderzoek van Engbersen et al. (2011) wordt dit patroon footloos migratie genoemd. Het gaat om migranten die meestal laagbetaald werk verrichten, de Nederlandse

taal niet machtig zijn, en weinig contacten in Polen onderhouden. Door een zwakke positie op de huizen- en arbeidsmarkt en een klein netwerk, lopen ze risico's op dakloosheid. Footloose migranten zijn ook degenen die zich vaak niet registreren omdat ze slecht op de hoogte zijn van rechten en plichten door onvoldoende aansluiting bij de informatievoorziening van publieke organisaties en private organisaties (Snel, Faber, Ostaijen & Engbersen, 2015). Zij zijn voor arbeid, transport, verzekering en huisvesting vaak afhankelijk van de werkgever, wat hen kwetsbaar maakt.

2.4 BEELDVORMING OVER POOLSE ARBEIDSMIGRANTEN

Een aantal van de beelden die respondenten hebben bij Poolse arbeidsmigranten wordt in deze paragraaf verkend. Het beeld van Poolse arbeidsmigranten wordt door professionals zonder een Poolse achtergrond over het algemeen gespiegeld aan Nederlanders zonder migratieachtergrond. Over diversiteit binnen de groep wordt minder gesproken, hetzelfde geldt voor vergelijkingen met andere migrantengroepen. De Poolse cultuur wordt door de respondenten (veelal professionals met en zonder Poolse achtergrond) nog zeer sterk gerelateerd aan het communistisch verleden. Daaruit wordt wantrouwen tegenover overheden verklaard, vooral Jeugdzorg wordt vaak benoemd als een organisatie die wantrouwen oproept. Een Poolse professional zei daarover: *'Ja want in Polen gaat het verhaal rond dat er hier in Nederland de kinderen worden afgepakt door Jeugdzorg.'* Gebrek aan eigen initiatief komt volgens een

aantal respondenten ook voort uit het communistisch verleden. Hierover zegt een andere professional met een Poolse achtergrond:

'Ze lijken geen autonomie meer te ervaren. Dus ook inderdaad het aangeven, dat stukje assertiviteit. Dat herken ik ook wel hoor. Ook bijvoorbeeld bij mijn moeder. Wat de baas zegt, dat moet je doen.' (R36)

Sommige professionals vinden het gebrek aan initiatief frustrerend. Een professional die frustraties kenbaar maakte, noemt *'de mentaliteit van het volk'* als verklaring voor het gebrek aan initiatief. Deze persoon geeft voorbeelden van Polen die de taal niet willen leren, niet op komen dagen op afspraken of projecten die speciaal voor hen georganiseerd zijn. Een aantal respondenten geeft hiervoor ook andere verklaringen, namelijk de lange dagen die veel arbeidsmigranten maken. Een Poolse medewerker van een informatiepunt legt dit als volgt uit:

'We hebben hier ook georganiseerd na de mis een kopje koffie drinken, kopje thee drinken. Op gegeven moment zijn er zo weinig mensen gekomen dat wij moesten.. moeten ja, dat was niet meer....[...]. Dus dat was tijdelijk niet actiefs en, ja hebben we hebben een vraag gesteld, ja waarom is dat zo. Ja. we moeten werken, en als we zondag naar de kerk gaan, dat we na de kerk, dat na kwart over 8 voor we thuis zijn en überhaupt op ons 9 uur. En volgende morgen moeten we om 4 uur opstaan.' (R09)

Daarnaast wordt de cultuur vaak gesloten genoemd, omdat het volgens de respondenten moeilijk is om contact te leggen wanneer je zelf geen Poolse achtergrond hebt. Sommige professionals benoemen dat er nog veel stereotypen over Poolse arbeidsmigranten leven en ze vaak negatief in het nieuws komen. Een voorzitter van een Poolse school verwoordt dit als volgt:

'Ik vind het nu bijvoorbeeld dat de Poolse mensen niet altijd positief in het nieuws staan. Mensen rijden te hard en drinken teveel. Dat hoort een beetje bij onze cultuur, maar niet iedereen is zo. En dat is gewoon jammer, en heel vaak wordt iedereen op een bepaalde manier gezien. Daarom vind ik het belangrijk dat ik aan omgeving laat zien dat het ook anders kan. Dat we ook normaal doen en niet gek. Dus ik vind dat het jammer.' (R32)

Dat slechte imago wordt door meer respondenten benoemd. Een wethouder beschrijft dat er in zijn gemeente veel angst en frustratie is bij wijkbewoners die in buurten wonen waar Poolse arbeidsmigranten gehuisvest zijn, terwijl er nauwelijks meldingen of klachten binnenkomen via politie en woningbouwcoöperaties. Een respondent benoemt dat arbeidsmigranten ook een bijdrage kunnen leveren aan de leefbaarheid in gemeenten die krimpen; zij zorgen er bijvoorbeeld voor dat kleine ondernemers meer klandizie hebben. Overmatig alcoholgebruik zit ook sterk

verankerd in het beeld dat veel mensen over Polen hebben. De ene professional komt daar meer mee in aanraking dan de andere en dat beïnvloedt het beeld dat bestaat bij deze professional. Een IC-verpleegkundige vertelt dat ze ervaring heeft met Poolse mensen op de intensive care. Vaak is het alcohol gerelateerd of is er een vreemd soort drug genomen, bijvoorbeeld paddenstoelen die men zelf geplukt heeft. Alcoholmisbruik komt volgens haar relatief veel voor bij deze groep, ze ziet ze vaker op de IC dan andere groepen.

In dit hoofdstuk is een beeld geschetst van Poolse arbeidsmigranten. In de interviews kwamen de verschillen tussen Nederland en Polen vaak ter sprake, zowel op het gebied van cultuur, als verschillen in systemen. Deze verschillen komen in het derde hoofdstuk over het gebruik van zorg- en welzijnsvoorzieningen uitgebreider aan de orde. Deze verschillen worden benoemd omdat behoefte aan ondersteuning, hoe men hulp biedt, wat er verwacht wordt van de hulpverlening – mede gevormd wordt door de cultuur en het systeem waarin iemand is opgegroeid. Een persoon kan echter nooit gereduceerd worden tot Poolse arbeidsmigrant, arbeidsmigratie is niet het enige dat de identiteit bepaalt. Tegelijkertijd kan het in ogenschouw nemen van de cultuur en het systeem in het land waar arbeidsmigranten zijn opgegroeid sociaal werkers helpen goede vragen te stellen. Voor sociaal werkers is het daarom belangrijk om voor beiden oog te hebben: de Poolse cultuur en de Poolse systemen, alsmede de diversiteit binnen de migrantengroep en de manier waarop individuen invulling geven aan cultuur.

2.5 AANDACHTSPUNTEN VOOR DE PRAKTIJK

- Ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten vraagt om een gedifferentieerd aanbod. In gemeenten met meer circulaire- en seizoensmigratie liggen inhoudelijk andere vraagstukken (preventie, informatie over rechten en plichten, flexibele (shortstay) huisvesting, afhankelijkheid uitzend- en detachingsbureau, opvang bij verlies huisvesting) dan in gemeenten met meer vestigingsmigratie (permanente huisvesting, pensioenvraagstukken, onderwijs kinderen, vragen over echtscheidingen, psychologische hulp, taalcurssussen) (Engbersen et al., 2014). Vestigingsmigratie komt vooral voor in grote steden in Nederland. Door de migratietypen in kaart te brengen, kan het aanbod in een gemeente aangepast en verantwoord worden. Ondersteunend hierbij kan de typologie in vier migratiepatronen zijn (zie bijlage 1), omdat dit aanknopingspunten voor integratie biedt (Engbersen et al., 2011).
- De eerste groep (circulaire- en seizoensmigranten) heeft informatie in eigen taal nodig. Vestigingsmigranten zouden meer verleid kunnen worden om regulier aanbod te gebruiken, bijvoorbeeld door op een moment in de week in het reguliere sociale raadsliedenwerk een tolk in te zetten of een professional

die de Poolse taal machtig is. Vertrouwen opbouwen is belangrijk, voordat eigen initiatief gestimuleerd kan worden.

- Migreren is een stressvolle periode. Bindingen met herkomstland zijn soms sterker dan bindingen met het gastland, waardoor migranten geen netwerk opbouwen waarmee zij beschermd worden bij tegenslagen in Nederland. Daarvoor zijn overbruggende netwerken nodig, die nog beperkt tot stand komen doordat veel arbeidsmigranten de Nederlandse taal niet beheersen. Daarnaast brengen ze veel tijd door met andere mensen uit Polen. Een belangrijk besef uit onderzoek van het SCP is dat migranten niet negatief staan tegenover contact met Nederlanders zonder migratieachtergrond (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). In hoofdstuk 4 worden aanbevelingen gegeven voor het opbouwen van (overbruggende) netwerken.
- Naast een groep arbeidsmigranten die laagbetaald werk verricht, de Nederlandse taal niet machtig is en onder slechte omstandigheden is gehuisvest, is er ook een groep die relatief hoog is opgeleid en een betere economische situatie kent. Het zijn migranten die niet altijd hier naartoe zijn gekomen om te werken, maar bijvoorbeeld de keuze hebben gemaakt voor een Nederlandse partner. Daar ligt potentieel voor het

werven van vrijwilligers. Leden van adviesgroepen en medewerkers van informatiepunten zijn vaak hoger opgeleide migranten die de Nederlandse en Poolse taal spreken. Zij kunnen ook steun geven aan nieuwkomers.

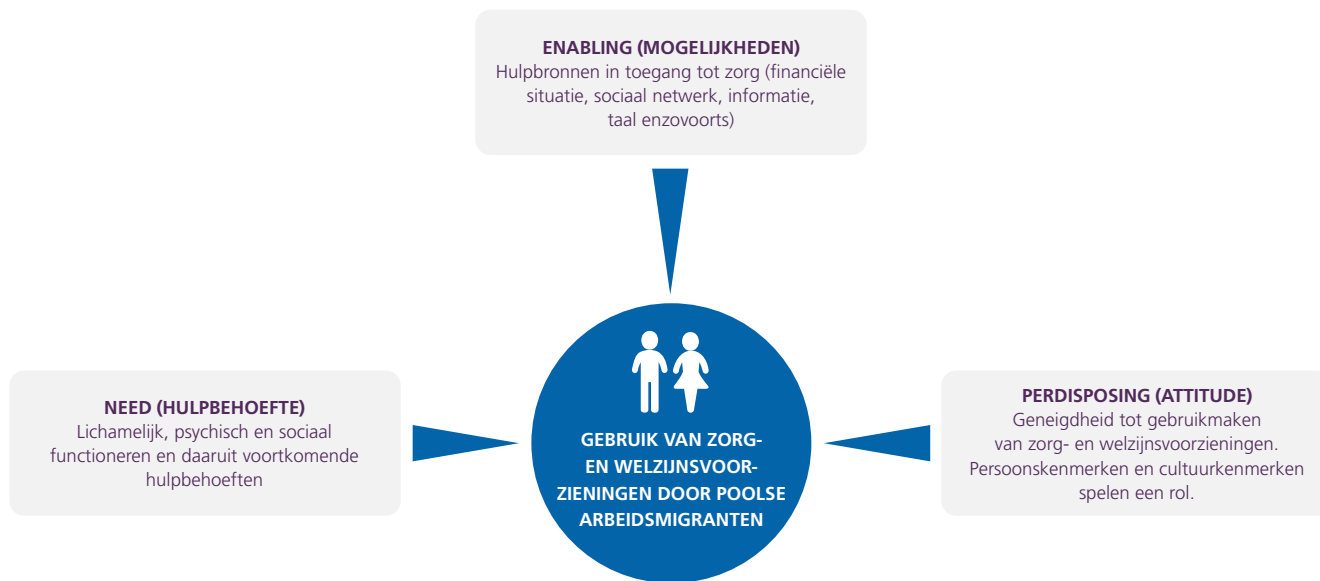
- Professionals hebben beelden bij Poolse arbeidsmigranten, die meestal gespiegeld worden aan de meerderheidsgroep (Nederlanders zonder migratieachtergrond). Meer oog voor diversiteit binnen de groep Poolse arbeidsmigranten kan tot een minder stereotype beeld leiden bij professionals. Betekenisvolle verhalen van de mensen zelf kunnen daarin een rol spelen.

Hoe vinden Poolse arbeidsmigranten de weg naar zorg- en welzijnsvoorzieningen?

Poolse arbeidsmigranten hebben door de grootte van de groep relatief veel voorzieningen in Nederland die gericht zijn op Polen en waar de Poolse taal gesproken wordt (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018), waaruit we overigens niet de conclusie kunnen trekken dat dit ook voldoende is om Poolse arbeidsmigranten te ondersteunen. Veel van deze voorzieningen zijn informatie- en steunpunten in regio's met hoge concentraties arbeidsmigranten. In vergelijking met Nederlanders zonder migratieachtergrond maken Poolse arbeidsmigranten minder gebruik van de geestelijke gezondheidszorg [GGZ] (Schellingerhout, 2011). In dit hoofdstuk wordt geëxploreerd hoe Poolse arbeidsmigranten de weg vinden naar zorg- en welzijnsorganisaties en waar nog behoeften liggen aan ondersteuning.

3.1 DE TOEGANG TOT ZORG- EN WELZIJSVOORZIENINGEN

Er zijn verschillende factoren die zorggebruik beïnvloeden. Een model dat vaak gebruikt wordt om deze determinanten te beschrijven is het *Behavioral Model of Health Services Use* dat is ontwikkeld door Ronald M. Anderson (1995). Hij onderscheidt drie groepen determinanten om zorggebruik te analyseren, namelijk: *need*, *enabling* en *predisposing* (zie figuur 3). De drie groepen determinanten fungeren in dit onderzoek als een hulpmiddel om toegang tot zorg- en welzijnsvoorzieningen te beschrijven.

Figuur 3. Determinanten die gebruik van zorg- en welzijnsvoorzieningen bepalen. (Deze determinanten zijn ontleend aan het Behavioral Model of Health Services Use van Andersen (1995) en aangepast voor deze studie. In hoofdstuk 2 wordt dit model uitgebreid toegelicht).

3.2 NEED (HULPBEHOEFTE)

In deze paragraaf wordt het lichamelijk, psychisch en sociaal functioneren en de daaruit voortkomende hulpbehoefte toegelicht. Daarnaast komt de hulpbehoefte van gezinnen met kinderen aan de orde, omdat problemen in gezinnen veel ter sprake kwamen in de interviews.

3.2.1 LICHAMELIJK, PSYCHISCH EN SOCIAAL FUNCTIONEREN

De lichamelijke en psychische gezondheid en het sociaal functioneren zijn determinanten van gebruik van zorg- en welzijnsvoorzieningen. In het Landelijk opleidingsdocument Sociaal werk wordt sociaal functioneren als volgt gedefinieerd: *‘Sociaal functioneren heeft betrekking op het deelnemen van mensen aan het maatschappelijk leven én op de ruimte en mogelijkheden die het maatschappelijk leven biedt aan mensen om deel te nemen.’* (Vereniging Hogescholen. 2017, p12). Sociaal functioneren kan in verband gebracht worden met het model van sociale kwaliteit. Dit is een integrale benadering waarin condities zijn uitgewerkt die invloed hebben op: *‘de mate waarin burgers in staat zijn om aan het sociale en economische leven van hun gemeenschappen deel te nemen, onder omstandigheden die hun welzijn en individuele potentieel verbeteren’* (Beck, van der Maesen & Walker, 1997). Sociaal werkers bevorderen sociaal functioneren en sociale kwaliteit (Vereniging Hogescholen, 2017).

Uit landelijk onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau [SCP] naar ruim 1100 Poolse arbeidsmigranten die zich na 2004 hebben ingeschreven, blijkt dat Polen in Nederland een goede fysieke gezondheid rapporteren die iets hoger is in vergelijking met Nederlanders zonder migratieachtergrond. Dit verschil in (ervaren) fysieke gezondheid van Polen kan verklaard worden door het verschil in leeftijd (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Een andere verklaring die hiervoor gegeven wordt door Gijsberts et al. (2018) is het *healthy migrant effect* of ook *healthy worker effect* genoemd waarbij migranten die vertrekken voor werk zich fitter voelen dan de rest van de populatie in het thuisland. Migratie vraagt om een relatief goede gezondheid, zeker wanneer het arbeidsmigratie betreft. De psychische gezondheid van Polen in Nederland is ongeveer gelijk aan autochtone Nederlanders (Gijsberts et al., 2018), of iets slechter dan van Nederlanders zonder migratieachtergrond (Schellingerhout, 2011)⁵. Zij maken minder gebruik van de GGZ dan verwacht zou worden op populatiekenmerken (Schellingerhout, 2011). Dit kan verklaard worden door onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal en door een taboe om bij psychische problemen om hulp te vragen.

⁵ Volgens dit onderzoek is de psychische gezondheid van de Poolse migranten iets slechter dan die van autochtone Nederlanders, maar dit verschil is klein.

Een deel van de Polen blijft langer dan zij aanvankelijk voor ogen hadden of keren niet terug. Dat betekent dat op termijn de ervaren fysieke en psychische gezondheid zal veranderen. Veel Polen hebben een hoge fysieke belasting, omdat zij lange dagen maken in laagbetaalde banen. Ongeveer de helft van de Poolse arbeidsmigranten werkt op het laagste beroepsniveau. Voor vrouwen is dit percentage – ondanks hun hoge opleiding – nog hoger (57%) (Gijsberts et al, 2018). Bovendien moet de invloed van migratie niet onderschat worden. Dit is een ingrijpende gebeurtenis, waarbij ook op sociaal en emotioneel vlak veel gevraagd wordt van een persoon die het thuisland verlaat. Eenzaamheid en depressie komen soms om de hoek kijken. Er wordt volgens een aantal respondenten veel gebruik gemaakt van de Poolse sprekende psychologen in Nederland. Verschillende respondenten geven aan dat het aanbod aan psychische hulp in het Pools te beperkt is. Er bestaat in Nederland een aantal Poolse behandelgroepen en Poolse zelfhulpgroepen. Een Pools lid van een adviesbureau in Midden-Nederland beschrijft de behoefte aan Pools sprekende psychologen als volgt:

‘Ja, er zijn veel mensen met depressieve klachten. En als je over emotie wil spreken, dat is heel moeilijk in de Nederlandse taal. Soms moet je precies een bepaald woord gebruiken om iets uit te leggen. En dan werkt een ander woord toch niet zo goed. Dan vind ik een psycholoog in de Poolse taal toch belangrijk is voor Poolse mensen.

Dan kunnen ze sneller beter worden en sneller weer terug naar het werk. Ik denk dat dit de sleutel is van de gezondheid. We kunnen niet alleen thuisblijven, dan wordt het nog erger. Je moet mensen spreken en doelen stellen en motiveren. Dat vind ik belangrijk.’ (R21)

Een andere Poolse professional vertelt dat vrouwen na de zwangerschap soms psychische hulp missen:

‘Wat ik bijvoorbeeld zie is dat na de zwangerschap, psychologische hulp missen. Trauma’s, depressie, of een voorstukje van een depressie. Die dan die hulp nodig hebben, en dan dat ze naar een Nederlandse psycholoog. Dan moet je helemaal op en gaan, en als iemand bij zit, die moet vertalen, kunnen ze hun gevoel niet goed uiten. Er zijn dan twee psychologen eentje in [gemeente A], eentje in [gemeente B], die Poolse achtergrond hebben. Maar die mensen moeten vaak heel lang wachten. Dus als je dan last hebt, is zo lang wachten niet fijn. Dus daar mis ik ook nog iets.’ (R34)

Op sociaal vlak kan verblijf in Nederland leiden tot problematieken in relaties en gezinnen. Soms zijn de financiële middelen beperkt, is de huisvesting slecht of is er geen gezinshereniging mogelijk. Volgens verschillende respondenten ontstaan er steeds meer vragen over echtscheidingen bij migranten die langer in Nederland verblijven.

'Dan ben je als je hier op 21jarige leeftijd naartoe gekomen, dan ben je inmiddels 35, dan hebben de meeste vrouwen een kinderwens. Ja wat gaan we dan doen? Gaan we die naar school sturen in Nederland, of gaan we terug naar Polen? Of gaan we het gezin verscheuren, dat de man negen maanden in Nederland werkt en de vrouw zit in Polen, waardoor er eigenlijk weer nieuwe cliënten ontstaan. Dan moet je weer denken aan scheidingen en dat soort zaken allemaal.' (R29)

De grootste hulpvraag bestaat volgens veel respondenten uit hulp bij administratieve zaken, of acute problemen met de werkgever, belastingdienst of zorgverzekering. Veel projecten die zich richten op preventie en voorlichting komen volgens sommige respondenten moeilijk van de grond. Er lijkt vooral behoefte te zijn aan adequate, individuele hulpverlening. Verschillende medewerkers van steunen en informatiepunten geven aan dat Polen vaak pas op het laatste moment hulp zoeken. Een respondent verwoordt dit als volgt:

'Ik denk dat zo ongeveer 60 tot 70 procent van de cliënten die mij bezoekt, dat zijn mensen die heel ver zijn gegaan in hun probleem. Dus die komen op een moment dat ze bijvoorbeeld een brief krijgen van de waterleiding wordt over twee dagen afgesloten of zo iets. En dan komen ze pas hier. En dan is het gewoon heel snel actie ondernemen en iets doen. Maar ja ik heb ook geen toverstokje helaas, dus ik zeg altijd kom eerder, dan proberen wij dat op te

lossen. Maar helaas krijg ik de meeste gevallen pas laat. Waarom? Hier krijgen de mensen hulp zonder dat ze iets hoeven te betalen. Dat is de afspraak en dat doe ik ook. Dat is de laatste kans nog.' (R17)

Veel praktische problemen ontstaan doordat mensen de taal niet spreken en niet op de hoogte zijn van systemen in Nederland. Daarom wordt het leren van de Nederlandse taal in paragraaf 3.3.2 nader bekeken. De ondersteuning bij informatie- en steunpunten wordt vaak in het Pools aangeboden. Ze fungeren ook regelmatig als tolk of vertalen documenten blijkt uit de interviews. Deze respondent vertelt dat mensen soms niet begrijpen wat ze ondertekenen of kinderen inzetten om een contract te vertalen.

'Mensen begrijpen veel niet omdat we hebben meegemaakt ook met veilig thuis omdat wij werken vaak veilig thuis met jeugd en gezin, dat mensen tekenen iets en ze weten niet wat ze tekenen, begrijpen ze niet. Of laten ze kinderen vertalen die Nederlands spreken. Kinderen kunnen van alles vertellen wat er staat of niet goed.' (R05)

3.2.2 HULPBEHOEFTE VAN GEZINNEN MET KINDEREN

De meeste gezinsmigranten kwamen in 2016 uit Polen (Maliepaard, van der Meer, Noyon & Schans, 2018). In verschillende gesprekken komen problemen in gezinnen met kinderen aan de orde. Professionals en vrijwilligers vertellen dat ze regelmatig worden

ingezet om te tolken op scholen wanneer zich problemen voordoen. Ouders kunnen door communicatieproblemen kinderen soms onvoldoende begeleiden. Over het leren van de taal zegt een professional in een wijk met veel Polen het volgende: *'het lijkt wel alsof ze niet willen'*. Ze vertelt dat veel kinderen de Nederlandse taal niet via anderen meekrijgen, omdat ze vaak gebruik maken van Poolse gastouders. Ze geeft aan dat ze liever wil dat kinderen naar een kinderdagverblijf gaan en daar in contact komen met andere kinderen die de Nederlandse taal spreken. Daarnaast geeft deze respondent aan dat ouders zorgzaam zijn en het beste voor hun kind willen. Ze werken hard. De ouders laten hun kind allemaal vaccineren, omdat hiervoor in Polen betaald moet worden. Wanneer een vrouw bevallen is, blijven de oma's vaak twee of drie maanden in huis. Er zijn volgens deze respondent verder weinig contacten. Sommige gezinnen schakelen zelf een Poolse kraamverzorgster in die particulier zorg biedt in deze wijk. Er bestaan in Noord-Brabant en Limburg ook organisaties die jeugdhulp en gezinsbegeleiding bieden aan specifiek Poolse gezinnen. Een medewerker van een stichting die hulp biedt aan Polen vertelt het volgende over gezinnen met kinderen:

'Kwetsbare groep dat is altijd als kinderen er bij zijn. En dat is ook het grote verschil tussen Nederland en Polen. In Nederland kinderen zijn van ons allemaal dus wij kunnen alle instanties kunnen er mee bemoeien. Dus ik denk dat dat ook het cultuur verschil een beetje is.

Maar ik persoonlijk denk ik waar de kinderen zijn, zijn de kwetsbare mensen. Zieken mensen, vrouwen die op straat belanden of die erge dingen thuis maken.' (R05)

Een Pools lid van een informatiepunt beschrijft:

'Volwassenen prima, volwassenen als je ergens in een caravan wil wonen ergens. Dat vind ik ook onmenselijk maar dat is hun keuze. Maar wij wonen hier in Nederland. Ik vind dat kinderen moeten een minimum hebben. Die moeten minstens een eigen kamer hebben en het moet veilig zijn, dat vind ik sowieso belangrijk. School en noem maar op. Dat is een probleem. Ik vind het zelfs een groot probleem.' (R17)

Daarnaast laat deze respondent zien dat kinderen soms ook in een afhankelijkheidspositie zitten.

'En mijn hart zeg nee het is niet goed, kinderen moeten altijd bij de ouders zijn, dat is toch het beste. Maar tegelijkertijd denk ik die ouders kunnen niet zorgen, wat doen ze hier in Nederland. Die kinderen zijn vervallen en wij moeten ze hier steunen. Dan zit ik soms in een tegenstrijdige situatie. Ik ben ook moeder en hen kinderen. En kinderen hebben geen stem. En ze zitten in het buitenland, waar moeten ze naartoe? Kinderen kunnen niet op straat tegen iemand zeggen, mijn mama doet dit of dat. Dus heb ik toch de keuze gemaakt voor de kinderen.' (R17)

Ouders zijn volgens verschillende respondenten beperkt wegwijs in het aanbod aan ondersteuning doordat ze de taal niet spreken, maar ook omdat de systemen anders zijn. Een respondent vertelt dat sommige moeders niet weten dat hun kind met vier jaar naar school toe moet in Nederland, omdat dit in Polen anders is⁶. Dit soort voorbeelden komen ook terug in een onderzoek van FORUM (tot 2015 het instituut voor multiculturele vraagstukken) naar opvoeding door arbeidsmigranten in Den Haag, Rotterdam en Noord-Limburg (Bellaart, Gerritsma & Ramsaran, 2014). Poolse ouders kennen naast het consultatiebureau weinig instellingen voor opvoedhulp. Dit geldt vooral voor ouders die kort in Nederland zijn. Er zijn verschillende drempels die ervoor zorgen dat ouders geen gebruik maken van ondersteuning. De negatieve verhalen die sommige migranten over Bureau Jeugdzorg hebben gehoord, vormt volgens Bellaart, Gerritsma en Ramsaran (2014) een drempel. Verschillende respondenten in dit onderzoek benoemen dit ook:

'Ze denken heel vaak dat hun kindje wordt afgepakt. Ik kom vaak tegen bij de Poolse mensen, dat hun kindje wordt afgepakt. Ik krijg ook zo vaak een telefoontje over de baby. Bijvoorbeeld; is het echt zo dat mijn kindje wordt afgepakt als ik geen aparte kamer heb voor? Ik had nou ook vorige week, gezien dat, dat was toen in het ziekenhuis, bij een gezin waar moeder net bevallen. Toen stond in het verslag; mama zorgt nog niet voor de baby, met de reden dat is ze ook net bevallen was. Papa was ook heel spontaan,

wilde ook graag voor het kindje gaan zorgen. Kindje was nog even opgenomen want had ook geelzucht. In het verslag stond; mama zorgt nog niet zo goed voor het kind. En dat was niet verkeerd bedoeld, en ik snap dat wel, maar voor ouders vormt dat een bedreiging. En toen vroegen ze aan mij of ik dat niet wilde overbrengen naar het consultatiebureau. Ik had toen tegen hen gezegd, maak je geen zorgen, ik zie dat jullie goed voor je kindje zorgen. Jullie hoeven echt niet bang te zijn, dat jullie kindje zomaar wordt afgepakt. Dus je ziet die angst dus echt heel groot.' (R34)

De tweede drempel die benoemd wordt in het onderzoek van FORUM is het gebrek aan inzicht in de infrastructuur van instellingen in Nederland en het gebrek aan informatie in de eigen taal (Bellaart, Gerritsma & Ramsaran, 2014). Geslotenheid en schaamte spelen ook mee, hetzelfde geldt voor verschillen in normen en waarden over opvoeden en vrijheid geven aan kinderen. Daarnaast zijn niet alle arbeidsmigranten verzekerd en denken sommigen (ook regelmatig ten onrechte) dat er betaald moet worden voor opvoedingsondersteuning. Het onderzoek van FORUM laat zien dat problemen zich vooral voordoen bij gezinnen met kinderen van 4 tot 18 jaar en minder binnen de leeftijdscategorie van 0 tot 4 jaar die via

⁶ Dit wordt zo verteld door de respondent. Officieel geldt dat kinderen vanaf vier jaar naar school mogen en vanaf vijf jaar de leerplicht begint. De meeste kinderen gaan in Nederland met vier jaar naar school. In Polen is de leerplicht van zeven jaar naar zes jaar gegaan door EU-wetgeving.

het consultatiebureau gevolgd worden (Bellaart, Gerritsma & Ramsaran, 2014). Wanneer ouders het onderwijssysteem niet goed kennen, minder goed dan kinderen, dan kunnen zij hun kinderen ook maar beperkt begeleiden. Ze lopen vaak tegen communicatieproblemen aan.

'Want dat gaat wel komen, want die kinderen die sleutel kinderen, omdat die mensen veel werken, dat is al een kloof, die hier op de basisschool zit, ja en daar begint het. I: wat horen jullie daar dan over? R: Nou dat de school weinig contact heeft met ouders, dat ze toch merken dat het kind een beetje aan het eigen lot over is gelaten. Maar ja met de ouders is het moeilijk om te communiceren, want ze zijn er nooit, ze werken, altijd hetzelfde. Ook spreken ze niet de taal. [...] Ik heb enkele keer getolkt bij een praktijkschool. Dat was een probleem met een jongetje, maar ja dat zijn er meer. Daar ligt die kloof dadelijk alweer, als je daar niks aan doet. [...] Dat is ook heel groot probleem want als ouders niet weten, zelf wat ze hier niet kunnen hoe moeten ze het kind dan helpen hier, op het moment dat het kindje wordt gepest, spreekt geen goed Nederlands want die is pas net hier en hij moet het nog leren en dan wordt hij een beetje buitengesloten, nou wat doe je als ouder, nou dan ga je misschien sporten enzo, sport inschrijven, dat heb ik ook geadviseerd, voetballen.' (R03)

Een directeur van een basisschool met relatief veel Poolse leerlingen wijst erop dat ouders volgens hem vaak wel betrokken zijn.

'Wil niet zeggen dat de betrokkenheid niet hoog is, moeten we dus op een andere manier ze zien te bereiken. We hadden laatst dan een ouderavond gehouden in het Pools, ik had zelf dan een tolk gevraagd, wat ik kan natuurlijk zelf ook geen Pools. We hadden toen echt een hele hoge opkomst, want we hadden ook de Poolse mensen zelf benaderd.' (R35)

Een jeugdarts van een consultatiebureau vertelt dat Poolse kinderen over het algemeen redelijk goed te volgen zijn. Wat opvalt is dat de ouders van deze kinderen veel werken en dat zij een relatief gesloten groep vormen, waardoor deze jeugdarts de emotionele ontwikkeling van kinderen minder kan volgen. Uit onderzoek van FORUM blijkt dat ouders die zich instellen op blijvende vestiging en een opleiding genoten hebben, minder opvoedproblemen ervaren (Bellaart, Gerritsma & Ramsaran, 2014). Niet-geregistreerde migranten kampen vaker met specifieke opvoedingskwesties. Niet alle arbeidsmigranten staan ingeschreven bij de gemeente. Deze jeugdarts benoemt dat het CB ook zorg biedt aan mensen die niet staan ingeschreven. Zij kunnen bijvoorbeeld vaccinaties komen halen. Een respondent met een Poolse moeder beschrijft dat vrouwen veel bezig zijn met de gezondheid van hun kinderen en zorgen dat hen aan niets ontbreekt. Zij werd zelf ook veel

meegenomen naar de huisarts. Een aantal respondenten vertelt dat elk kind in Polen een kinderarts heeft. Het systeem en de adviezen zijn anders wordt in een interview uitgelegd:

'Kijk in Polen, gebruiken ze heel veel kussens en dekens, dekens met polyester of vulling. Dat zijn geen babydekentjes, dat mag allemaal niet. Dus ik zeg ja, dat vind ik hartstikke mooi, maar dat mag in Nederland niet meer gebruikt worden. Want dat noem ik ook die risico, wat er kan gebeuren. Dan gaan mensen toch nadenken, ondanks dat ze het mooi vinden, gaan ze toch mijn advies opvolgen. En ik ben niet zo dringend, van nee dat mag niet. Want ik hoor dat vaak wel dat mijn collega's dat wel doen. Dan zeg ik ook van ja, ik vind dat zelf ook heel mooi vinden. Maar ja deze risico bij dit, kussentje, stel dat het kindje omdraait in bedje, dan gaat het kindje gewoon stikken, en op die manier gaan mensen gewoon naar mij luisteren en advies volgen. En ze halen het allemaal uit het bedje vanzelf, want dat vinden ze ook heel erg belangrijk he. De veiligheid hè, dat vinden ze heel belangrijk.' (R34)

Uit onderzoek van FORUM is een aantal aanbevelingen te destilleren (Bellaart, Gerritsma & Ramsaran, 2014). De geïnterviewde Poolse ouders willen meer voorlichting in de eigen taal over het schoolsysteem en de mogelijkheden voor bijles. Op Kennisplatform Integratie & Samenleving wordt beschreven dat er meer mogelijkheden nodig zijn om op andere manieren de Nederlandse taal te leren, bijvoorbeeld op

Poolse schooljes waar ouders in het weekend met hun kinderen komen, of in de avonden (Distelbrink, Day & Wachter, 2016).

3.3 ENABLING (MOGELIJKHEDEN)

Er zijn verschillende factoren die de mogelijkheden tot gebruik van formele en informele hulp bepalen (enabling). Dit zijn economische zaken zoals financiën en verzekeringen, maar ook andere hulpbronnen, bijvoorbeeld de toegankelijkheid van voorzieningen en informatie, beheersing van de Nederlandse taal, het sociaal netwerk en online informatie.

3.3.1 STEUN- EN INFORMATIEPUNTEN MAKEN ARBEIDSMIGRANTEN WEGWIJS

In Nederland zijn verschillende steun- en informatiepunten en adviesbureaus voor arbeidsmigranten gevestigd. Voor dit onderzoek is er gesproken met medewerkers van juridische adviesbureaus voor Poolse arbeidsmigranten, steun- en adviespunten voor EU-migranten of specifiek voor Poolse arbeidsmigranten en een stichting die arbeidsmigranten helpt die uitgesloten zijn (bijvoorbeeld werklozen, daklozen en ex-gedetineerden) om weer opnieuw te integreren, hier of in het thuisland. Afgezien van één juridisch adviesbureau, zijn bij al deze organisaties ook medewerkers in dienst die Pools spreken. Eén stichting werkt met ervaringsdeskundigen, een persoon die zelf dakloos en/of verslaafd is geweest en iemand die gekwalificeerd is als sociaal werker, psycholoog of therapeut; deze persoon wordt

gezien als assistent van de ervaringsdeskundige. Uit gesprekken met deze stichting blijkt dat zij in 2018 twaalf keer bij een crisis zijn ingezet in de middelgrote gemeente waarin een deel van de dataverzameling voor dit onderzoek plaatsvond. Eén persoon hebben zij begeleid bij terugkeer naar Polen. Het gaat hierbij om crisissituaties die gerapporteerd zijn door een mobiel team dat actief is in de regio. Zij krijgen ook dagelijks allerlei vragen om praktische ondersteuning. Kenmerkend voor alle bevraagde professionals van steun- en informatiepunten is dat de taken niet zijn gekaderd. De hoofdmoot van veel voorzieningen is gericht op werk en bijkomende rechten en plichten, zijdelings komen er ook welzijns- en opvoed-vraagstukken aan de orde, bijvoorbeeld vragen over de school van de kinderen of over de opvoeding. Daarnaast wordt er veel getolkt voor mensen, ook op scholen. ‘Laagdrempeligheid’ is volgens de respondenten het sleutelwoord voor het bereiken van Poolse arbeidsmigranten. Telefoonnummers van ondersteunende organisaties worden verspreid binnen het netwerk. Eén van de respondenten benoemt: *‘de telefoon staat altijd aan’*.

‘Kijk, mijn telefoon gaat niet om 17:00 uur uit. En dat is iets wat ik wel gemerkt heb. Veel instanties, net als [...] hier en ook de gemeente, 17:00 uur, iedereen is weg, alles is dicht. En wat moet je dan? Nou, ik heb dus een crisissituatie gehad met een gezin. Uiteindelijk heeft de gemeente gezegd van nou, we betalen onderdak voor een maand lang en dan gaan we de situatie

bekijken. Maar om 17:00 uur ging alles dicht, maar het gezin had nog geen onderdak. Het is dat ik ben blijven werken. Ik krijg niet betaald na, na 17:00 uur. [...] Maar ik had zoiets, ik kan die mensen niet op straat laten met twee kinderen. Dus ik heb doorgewerkt totdat ik onderdak had geregeld voor hun. En ook even de kosten vanuit de stichting voorgeschoten.’ (R06)

‘Maar nu werk ik een jaar voor mijzelf. En dan kan ik ook meerbieden aan mensen. Ze moeten mij dan wel zelf betalen, maar vaak doe ik ook veel vrijwillig, als ik dan zie dat ze moeite hebben om het te betalen. Dan doe je dat tuurlijk ook. Als ze mij willen betalen, dan doen ze dat gewoon. Ik lever dan gewoon extra service.’ (R34)

De kracht van veel van deze organisaties is dat ze flexibel zijn, en één of meerdere professionals in dienst hebben met een Poolse achtergrond, die door betrokkenheid bij de gemeenschap heel bevlogen zijn. Sommigen zijn ook kwetsbaar, omdat zij veel werk op hun bordje krijgen en doordat het onderwerp ze nauw aan het hart ligt waardoor zij altijd bereikbaar willen zijn. Dit lijkt vooral te gebeuren bij organisaties die beperkt gefaciliteerd worden door de gemeenten of andere welzijnsorganisaties. Een aantal organisaties is al meer ingebed in de regio waar zij werkzaam zijn. Er lijken nog kansen te liggen in het versterken van sleutelfiguren die een brugfunctie kunnen vervullen.

Veel respondenten van deze steun- en informatiepunten benoemen

dat een kwetsbare groep Poolse arbeidsmigranten nauwelijks in beeld is totdat problemen zich opstapelen. Problemen worden vaak pas zichtbaar als de situatie is geëscaleerd, bijvoorbeeld wanneer schulden zijn opgelopen. Situaties kunnen ook ineens ontstaan doordat iemand zijn of haar werk kwijtraakt. Opvallend is dat professionals van deze steun- en informatiepunten spreken over deze kwetsbare groep, in tegenstelling tot de overige respondenten in het sociaal agogisch domein. In de reguliere hulpverlening is deze groep minder in beeld. Twee professionals benoemen dat er foutieve informatie door sociaal werkers gegeven wordt aan Poolse arbeidsmigranten. Een expert op het gebied van recht met een eigen adviesbureau benoemt ook dat er te weinig kennis bij sociaal werkers is over rechten en plichten van Poolse arbeidsmigranten. Dit wordt door twee andere professionals onderschreven.

‘En de probleem is ook dat veel begeleiders, sociaal werkers in Nederland, ze begrijpen niet wat het betekent: rechthebbend zijn. [...] Wij hadden bijvoorbeeld nou in Utrecht in ziekenhuis. Dakloze meneer, geopereerd en dan artsen vertellen hem, nou nu krijg je revalidatie, ga je daar naartoe. En ze praten ook met mij, ik zeg dat is niet waar, ik zeg dat moet je niet naar hem vertellen omdat straks blijkt, ik weet het uit ervaring. Er is geen plek voor hem. Hij heeft geen een verzekering, hij heeft geen bijstand, wie gaat dat dan betalen. En dan komen ze achter pas als ze bij de andere organisaties om ergens plek te regelen. Er is geen plek voor die

meneer. En dan geef je mensen hoop.’ (R05)

3.3.2 SOCIAAL FUNCTIONEREN BEVORDEREN DOOR TAAI

Poolse arbeidsmigranten zijn volgens verschillende professionals moeilijk te motiveren om de Nederlandse taal te leren. Dit lijkt te maken te hebben met het uitstellen van het besluit om wel of geen toekomst in Nederland op te bouwen. Als Poolse arbeidsmigranten het idee hebben dat ze tijdelijk in Nederland verblijven, dan is de motivatie om de taal te leren volgens de meeste respondenten gering. Daarnaast wordt het leren van de taal vaak uitgesteld door lange werkdagen die veel migranten maken.

‘Ja daar hebben ze natuurlijk ook geen tijd voor. Maar het grootste verschil is, ik heb een doel en ik heb hier ook kinderen, dus je bouwt hier ook iets op. Maar hun weten dat nog niet precies, soms blijven ze langer dan gepland. Die hebben doel om hier geld te verdienen, en dat uit te besteden in Polen. Die hebben niet het doel om de taal te leren, of inburgeringscursus te doen om iets op te bouwen.’ (R34)

Een Poolse migrant geeft aan:

‘In my opinion, I think I am too old to learn the Dutch language.’ (R38)

Dit brengt risico's met zich mee, omdat de communicatie met het

breder netwerk beperkt blijft. Het zijn juist vaak de contacten met kennissen die verder van iemand afstaan die mensen verder helpen. Doordat mensen – zoals een professional beschrijft - ‘elkaar hebben’, heeft het leren van de taal niet de prioriteit. Dat maakt het ontwikkelen van een breder netwerk lastig.

‘Ja, maar dat zei die vrouw ook van dat Poolse, wat had ze, een soort van administratiekantoor. Zegt ze: ja, ze komen hier en dat is dan fijn, je hebt bepaalde sociale zekerheden, maar ze laten zich helemaal niet informeren over dingen of dingen die moeten. Er was een man die had op een gegeven moment iets ondertekend van zijn baas en bleek dat dat gewoon een soort brief was waarmee die instemde met z'n ontslag, weet je wel, zulke dingen. Ja, ze investeren zelf ook niet in de Nederlandse taal. Dat is natuurlijk niet iedereen, want die alleenstaande vrouw die ik laatst heb gesproken, die ging wel Nederlandse taalles volgen. Maar ja, vaak zie je... ze hebben elkaar.’ (R01)

Naast motivatie, heeft het leren van de taal ook te maken met culturele waarden, intelligentie en persoonlijkheidskenmerken. De taal kan een sterke kernwaarde zijn voor mensen en een manier om verbonden te blijven met een groep. Een Pools lid van een adviesraad beschrijft deze bindende factor als volgt:
‘Nou kijk, dat is absoluut normaal dat als je landgenoten in jouw

omgeving hebt, dan ga je voornamelijk met deze mensen om. Dat is niet alleen zo bij Polen maar ook bij mensen met een andere nationaliteit. Want taal is zo bindend, er is geloof ik geen andere kracht die zo bindend is als taal. Misschien geloof voor sommige ook. Maar voornamelijk taal. Dan is alles gemakkelijker en je hoeft dingen niet uit te leggen. Men heeft een gezamenlijke achtergrond. En ouderen mensen. Wat ze meestal doen, ze gaan toch terug naar Polen omdat ze hier hun oudere dag niet zien. Wat moet je hier na al die jaren nog steeds als vreemdeling voelt. Dan ga je gewoon terug. Ook als je familie is overleden in Polen en ook al is alles veranderd. Maar de taal en achtergrond, dat thuisgevoel heb je daar. Ik ken niet zoveel oudere Poolse mensen hier, maar ik kan me best voorstellen dat als men niet van plan is terug te keren naar Polen dat dit wel een probleem voor hun kan worden.’ (R19)

In Nederland is het taalbeleid erop gericht om migranten te stimuleren de Nederlandse taal te leren. Daarom wordt er voorzichtig omgegaan met informatie aanbieden in andere talen. Voor migranten uit de Europese Unie, waaronder de Poolse migranten, is inburgeren niet verplicht. Sommige gemeenten zien het faciliteren van taallessen daarom niet als hun verantwoordelijkheid, andere gemeenten nemen daarin wel het voortouw. Respondenten beschrijven dat de meeste informatie in Nederland in de Nederlandse taal wordt aangeboden. Er zijn ook gemeenten waar informatie in de Poolse taal voorhanden is. Een aantal

respondenten vindt het wenselijk dat informatie in de eigen taal wordt aangeboden. Het succes van verschillende steunpunten voor Oost-Europese arbeidsmigranten lijkt samen te hangen met professionals die de Poolse taal spreken. Naast de taal lijkt een professional uit Polen ook meer vertrouwen te geven, aangezien er ook wantrouwen heerst tegenover professionals en instellingen.

‘Wij hebben ook een medewerker die komt uit Roemenië en een uit Bulgarije. Omdat wij zien ook hoe belangrijk is taal, ten eerste, dus als iemand uit Roemenië belt dan geef ik meteen nummer aan mijn collega. En op cultuurverschil een beetje. Weet je dan, ik zie het zelf, zelf merk ik, ik kan niet zo goed met iemand uit Roemenië praten als mijn collega die uit Roemenië komt. Die begrijpt ook sommige dingen beter. Van die cultuur verschillen.’ (R05)

Eerder hebben we beschreven dat de taal leren belangrijk is om een breder netwerk in te kunnen zetten. Door het leren van de Nederlandse taal kunnen migranten beter meedoen in de samenleving; er is ook minder risico op uitbuiting. Taalbeleid is een lastige kwestie, omdat het aan de ene kant belangrijk is om mee te kunnen doen in de samenleving, aan de andere kant is de taal machtig worden niet voor iedereen haalbaar. Daarnaast kan taalbeleid ook samenhangen met in- en uitsluiting van groepen. Een Poolse migrant vertelt:

‘Sommigen komen hier alleen om te werken, iets verdienen,

en dan ik Polen een huis kopen of verbouwen. Die willen geen Nederlandse taal leren omdat dit niet handig is. Sommige mensen hebben een probleem om de taal te leren. Zij vinden het zo moeilijk en zijn een beetje gesloten. Dus dat is een groter probleem. En ook hebben mensen meer tijd nodig om de taal te leren. Ik was volgens mij vrij snel, ik heb ik twee jaar vier niveaus gedaan en ik wil nog naar school gaan als ik meer tijd heb. Maar bijvoorbeeld mijn vriend zat een jaar op school en zij kan niet zo goed Nederlands. Alleen goedemorgen hoe is het met jou ofzo. Maar dat is persoonlijk, dat niet alle personen zo snel leren.’ (R24)

Een Pools lid van een adviesraad zegt over de Nederlandse taal leren het volgende:

‘Ik vond Nederlands heel moeilijk. Niet normaal. Toen ik hier kwam wonen, heb ik me meteen inschrijven voor de Nederlandse cursus. Ik vond het raar om niet met de burens te kunnen praten, of in de winkel.’ (R23)

Aan verschillende professionals is gevraagd hoe het leren van de Nederlandse taal gestimuleerd kan worden. Daar worstelden de meeste respondenten mee. Het SCP beschrijft in een onderzoek uit 2015 dat de meeste Polen de taal leren door taalcursussen (Gijsberts & Lubbers 2015). Voor mensen uit Polen geldt dat tijdens de eerste jaren van hun verblijf het volgen van taallessen voor

de grootste toename in de beheersing van de Nederlandse taal zorgt. Deze factor is belangrijker dan opleidingsniveau of contact met Nederlanders (Gijsberts & Lubbers 2015). Deze analyse is ook vergeleken met migranten uit Turkije. Het blijkt dat voor hen tijdens de eerste jaren van hun verblijf contact met Nederlanders belangrijk is om de taal te leren en de effecten van taalcursussen minimaal zijn. Poolse migranten blijken vaker te leren via werk en taalcursussen (Gijsberts & Lubbers, 2015). Echter dit vraagt wel om het verleiden naar taalcursussen, omdat taalcursussen voor burgers uit de Europese lidstaten niet verplicht zijn en volgens de respondenten veel Poolse arbeidsmigranten in eerste instantie de noodzaak niet zien. Daarnaast is het belangrijk dat taalcursussen in de avonden en weekenden worden aangeboden. Een respondent motiveert andere Polen als volgt:

‘Ja ze vinden het dan met name lastig om zelf de regie te pakken, omdat ze dan niet weten waar ze precies de informatie vandaan moeten krijgen. Dus door tip geven, kunnen zelf het proberen. Ik kom heel vaak mensen tegen die een studie hebben gevolgd, maar hier lager geschoold zijn. Ja en dan zeg ik ook als je taal leert, dan kom je er ook net als ik. Zo heb ik dat ook gedaan. Dus die mensen net een beetje power geven.’ (R34)

Door Kenniscentrum Integratie & Samenleving is een staalkaart

ontwikkeld over integratie van EU-migranten, taal is een van de onderwerpen die daarin behandeld wordt (Noordhuizen, Razenberg & van Dijk, 2016). Om taalcursussen goed te laten aansluiten bij de leefwereld van migranten, kunnen taalcursussen met een praktische insteek worden aangeboden, bijvoorbeeld aandacht voor werk zoeken, of voor administratie bijhouden (Noordhuizen, Razenberg & van Dijk, 2016). Taalcursussen kunnen ook aangeboden worden op Poolse schooltjes waar ouders in het weekend met hun kinderen komen (Distelbrink, Day & Wachter, 2016).

Er is ook een respondent die aangeeft dat hulp niet altijd in het Pools geboden hoeft te worden. Bij juridische vragen is dit minder van belang, omdat respondenten dan documenten meenemen waaruit de situatie duidelijk wordt. Een paar woorden Engels, Duits of Nederlands is dan voldoende. Ondersteuning bieden gaat volgens deze respondent vooral om vertrouwen. Wanneer er goed werk wordt geleverd, gaat dit rond in de gemeenschap.

3.3.3 POLEN ZIJN VEEL ONDER ELKAAR

Polen lijken vooral veel informele contacten te hebben op het werk of op de plaats waar ze gehuisvest zijn. Er is minder sprake van (zelf) organisatie. De vrije tijd van Poolse arbeidsmigranten is volgens de respondenten beperkt doordat ze druk zijn met werk en de overige tijd willen besteden aan het gezin, wanneer daar sprake van is. Wanneer migranten elkaar opzoeken, gaat het vaak om plekken

waarmee men van huis uit vertrouwd is – zoals de kerk. De kerk vult een centrale rol in het maatschappelijke leven van veel Poolse arbeidsmigranten. Hoewel niet iedereen in Polen praktiserend is. De kerk is een verbindende factor, maar dat wil niet zeggen dat dit ook aanknopingspunten biedt om projecten te organiseren, beschrijft een Poolse medewerker van een adviespunt:

‘En zondag, we hebben hier ook georganiseerd na de mis een kopje koffie drinken, kopje thee drinken. Op gegeven moment zijn er zo weinig mensen gekomen dat wij moesten.. moeten ja, dat was niet meer.... Voor ons was het niet meer een daad om uur langer te blijven voor 2/3 mensen Dus dat was tijdelijk niet actiefs en, ja hebben we hebben een vraag gesteld, ja waarom is dat zo? Ja. we moeten werken, en als we zondag naar de kerk gaan, dat we na de kerk, dat na kwart over 8 voor we thuis zijn en überhaupt op ons 9 uur. En volgende morgen moeten we om 4 uur op staan.’ (R09)

Bij Poolse weekendscholen in Nederland kunnen kinderen kennismaken met de Poolse taal en cultuur. Naast organisaties waar Polen elkaar treffen die identiteitsgericht zijn (zoals de weekendscholen) zijn er ook organisaties die meer instrumenteel gericht zijn (bijvoorbeeld steun- en informatiepunten). De Poolse (delicatessen) winkels worden ook als ontmoetingsplek genoemd door een aantal respondenten.

‘En die Poolse winkels zijn natuurlijk wel trefpunten want daar staat

’pools personeel in hè en dat is niet onbelangrijk om te melden, die horen en zien natuurlijk erg veel.’ (R02)

Meerdere respondenten vertellen over initiatieven om Poolse mensen met elkaar en/of Nederlanders in contact te brengen die niet van de grond komen. Soms voelen respondenten zich daardoor gefrustreerd.

‘Een collega heeft een project georganiseerd voor Poolse moeders, om met elkaar in contact te komen, maar dat zij niet op kwamen dagen. Ze had hiervoor veel moeite gedaan.’ (R14)

In Nederland zijn er ook Poolse avonden in discotheken en er worden feesten georganiseerd. In 2018 was er in Eindhoven een Pools festival (Polski festival NL). Daarnaast zijn er evenementen bekend waarin de gemeente ontmoetingen probeert te stimuleren tussen EU-migranten en Nederlanders. In een Staalkaart voor gemeentelijk beleid gericht op de integratie van EU-migranten worden voorbeelden genoemd om contact te stimuleren tussen groepen (Noordhuizen, Razenberg en van Dijk, 2016)⁷. In de gemeente, Peel en Maas, Venray en Horst aan de Maas zijn

⁷ Deze publicatie is **hier** te vinden.

meerdere projecten uitgevoerd om contact tussen Poolse migranten en Nederlandse inwoners te stimuleren. In het Kumpelproject worden Poolse migranten die langer in Nederland blijven gekoppeld aan een Nederlandse vrijwilliger, ‘kumpel’ betekent vriend of maatje. Het ‘Goedendag project’ werd door deze gemeenten opgezet om Poolse migranten en Nederlandse inwoners met elkaar kennis te laten maken. Daartoe leerden ze Poolse inwoners het Nederlandse woord voor ‘goedendag’ en Nederlandse inwoners het Poolse woord. Het doel van dit project was kennismaken met elkaars gewoontes. Met Nederlandse en Poolse inwoners en een Poolse tolk zijn voorbereidende bijeenkomsten geweest⁸.

3.3.4 ONLINE INFORMATIE MAAKT POOLSE ARBEIDSMIGRANTEN WEGWIJS

In gesprekken met verschillende respondenten wordt benoemd dat websites en Facebookpagina’s in het Pools veel gebruikt worden om informatie te vinden. Dit geldt ook voor fora waar vragen gesteld kunnen worden. Een aantal respondenten geeft hierbij ook aan dat er foutieve informatie gegeven wordt op verschillende websites.

‘En ik weet dat er een Poolse facebookpagina is waarin de Nederlandse uitzendbureaus ook worden beoordeeld en er verteld wordt wat de ervaringen van mensen zijn, welke je wel en niet moet hebben.’ (R26)

Deze twee respondenten wijzen op de nadelen van online informatie:

‘Je komt in een nieuwe omgeving en er is weinig informatie. Natuurlijk internet en Facebook. Maar op Facebook komen alleen maar meningen van mensen, maar dat is niet altijd de daadwerkelijke situatie. Te weinig organisaties geven informatie aan mensen, bijvoorbeeld, wat zijn mijn rechten, wat zijn mijn plichten en als ik zo’n probleem heb, waar moet ik dan naar toe?’ (R20)

‘Ze zoeken de informatie, maar of de informatie die ze vinden juist is, is de grote vraag. Je moet hopen dat ze bij de juiste bronnen terecht komen.’ (R27)

Daarnaast geeft een Pools lid van een adviesraad aan dat er onvoldoende geadverteerd wordt door de overheid en organisaties als FNV. Hier valt volgens deze respondent nog winst te behalen.

‘Als de overheid met Poolse organisaties gaat werken, die echt bekend zijn bij de Poolse mensen. Dus bijvoorbeeld via websites op internet. Dan wordt het meer bekend en misschien worden ze uiteindelijk overtuigd dat de overheid wel iets voor mij kan betekenen. Maar net als FNV bijvoorbeeld, zij organiseren ook mooie bijeenkomsten. Maar die worden echt totaal niet geadverteerd. Geen wonder dat er niemand komt als niemand

⁸ Deze publicatie is **hier** te vinden.

het weet en er weinig reclame is, of dat deze niet gericht is op de doelgroep.’ (R19)

3.4 PREDISPOSING (CULTURELE VERSCHILLEN EN VERWACHTINGEN - ATTITUDE)

Gebruik van zorg- en welzijnsvoorzieningen wordt beïnvloed door sociaal-culturele kenmerken van een individu. Verschillen in systemen tussen Nederland en Polen beïnvloeden verwachtingen en opvattingen over ziek en gezond en goede zorg- en hulpverlening⁹. In de interviews kwamen allerlei verschillen tussen Poolse en Nederlandse systemen naar voren, zoals verschillen in (zorg) verzekeringen, schoolsystemen, slachtofferhulp, (psychische) gezondheidszorg, contact met werkgevers. Drie thema’s worden hieronder uitgewerkt.

3.4.1 VERSCHILLEN IN ARBEID TUSSEN POLEN EN NEDERLAND

In 2013 is er door het Sociaal Cultureel Planbureau een onderzoek uitgevoerd naar de leefsituatie van recent gemigreerde Polen en Bulgaren (Gijsberts & Lubbers 2013), in 2015 zijn de ontwikkelingen in de leefsituatie van deze groep onderzocht (Gijsberts & Lubbers 2015). Uit deze onderzoeken blijkt dat de meerderheid van de Polen (70%) minimaal mbo-niveau heeft. Poolse arbeidsmigranten werken veel in de tuin- en landbouw, de bouw en de industrie. Dit betekent voor velen van hen een baan onder het opleidingsniveau (Gijsberts,

2015). Sommige Poolse arbeidsmigranten zijn afhankelijk van de werkgever voor bijvoorbeeld huisvesting, waardoor ze niet opkomen voor hun rechten en aanspraken. Soms weten ze ook niet van bestaan van allerlei regels af, bijvoorbeeld een cao. Een respondent van de vakbond wijst erop dat kennis van re-integratie een probleem is, mensen weten daar weinig vanaf en kennen dat niet uit Polen. Deze respondent zegt daarover: *‘Nou mensen kennen de grens niet van wat moet ik als ongeluk zien. De grens van ongeluk hier en daar (Polen) is een beetje anders. ‘Collectieve oplossingen zoeken voor problemen op het werk, komt volgens verschillende respondenten moeilijk van de grond. Dit wordt door verschillende professionals verklaard vanuit een gebrek aan initiatief door het communistisch verleden van Polen, maar ook de afhankelijke positie van Poolse werknemers ten opzichte van uitzendbureaus en werkgevers wordt benoemd.*

‘Want op het moment is het misschien stabiel maar misschien

⁹ Respondenten benadrukten in de interviews vaak verschillen. Hierbij moet echter de kanttekening geplaatst worden dat er ook veel gemeenschappelijke waarden zijn wanneer we Polen met Nederland vergelijken. Het hangt af van het soort contact en de fase van het contact of het verstandig is sociale categorisatie op de achtergrond te houden of naar de voorgrond te halen (Van Oudenhoven & van der Zee, 2019). Bovendien zijn het vaak niet de verschillen op macro niveau tussen landen die er in contact toedoen, maar gaat het om kleinere verschillen die niet enkel aan de Poolse identiteit verbonden zijn. Toch worden verschillen besproken, omdat dit omdat behoefte aan ondersteuning, hoe men hulp biedt, wat er verwacht wordt van de hulpverlening – mede gevormd wordt door de cultuur en het systeem dat een persoon gewend is.

hebben zij het in de toekomst wel nodig, maar het zijn niet de juiste argumenten voor die groep. Zij gaan er niet dieper in. Voor hun telt gewoon de dag van de een naar de andere. Hebben ze problemen dat willen zij zich uit eigen initiatief meteen inschrijven. Het liefste willen ze vandaag alles geregeld hebben. Zo werkt het natuurlijk ook niet. Waar ik ook heel veel moeite mee heb is om hun te activeren in de collectieve zin. Dus als ik bijvoorbeeld zie dat ik drie uitzonderlijke signalen krijg van een bedrijf en dan proberen we tot gezamenlijke actie te komen. Maar dat is ontzettend moeilijk want de ene is bang voor de andere. Dus in principe weten ze niet van hun bestaan, want het zijn voor mij gewoon leden en over hun lidmaatschap kan ik niet met andere spreken. Maar ik als ik zeg in mijn brief ik zou gewoon meer mensen in jullie bedrijf kunnen activeren dan zijn we samen sterker, dan kunnen we iets doen met jullie probleem dan is het stil.’ (R30)

Het zelforganiserend vermogen van groepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt is beperkt, door de sterke afhankelijkheidsrelatie tot werkgevers en uitzendbureaus en doordat veel Polen tijdelijk in Nederland werken. Daarnaast speelt het *Mattheus effect*, wat inhoudt dat kwetsbare groepen onevenredig van allerlei regelingen en maatregelen profiteren in vergelijking met middengroepen.

3.4.2 VERSCHILLEN IN ZORGSYSTEMEN TUSSEN POLEN EN NEDERLAND

Er bestaan verschillen tussen de zorgsystemen in Nederland en Polen en de manier waarop er gecommuniceerd wordt in de zorg. Het poortwachtersysteem waarbij de huisarts de verwijzer is naar medische specialisten lijkt onbegrip op te roepen bij Poolse arbeidsmigranten die gewend zijn om direct bij een specialist terecht te kunnen. In landen met een poortwachtersysteem zoals Nederland gaan mensen met uiteenlopende problemen naar de huisarts en staan ze ook langer ingeschreven bij dezelfde huisarts dan in andere landen. Doordat er in Nederland geen directe toegang tot een gynaecoloog, kinderarts, dermatoloog of andere specialist is, wordt er ook gebruik gemaakt van zorg in Polen. Het merendeel van de mensen in Polen heeft een gezondheidsverzekering, toch zijn ze in eigen land vaak gedwongen om zelf te betalen voor zorg, omdat er lange wachttijden zijn of de kwaliteit van de staatszorg laag is (Dubas-Jakóbczyk, Kocot, Czerw, Juszczyc, Karwowska & Menne, 2018). Daardoor zijn de meeste Polen gewend om zorg in te kopen.

‘In Polen heb je bijvoorbeeld privéartsen en privéspecialisten. Je hebt staatszorg maar ook privé. Dus als je wachttijden hebt voor een behandeling, bij de specialisten kun je toch naar privé. Dan moet je betalen, want het wordt meestal niet vergoed door de standaardverzekering, maar dan kun je wel morgen of over een week krijgen wat je wil. In Nederland is die privé zorg niet echt. Je hebt ziekenhuizen met artsen en specialisten, maar je moet altijd

een briefje krijgen van de huisarts om er naartoe te gaan, dus dat is het verschil. Dus er zijn mensen die naar Polen gaan om het meteen te doen en niet te hoeven wachten. Dat is een. Ten tweede is het verschil dat je in Polen meteen naar de specialist kunt gaan. Als je een probleem met je huid hebt, kun je naar de dermatoloog gaan. Hier kan dat niet, dan moet je eerst naar de huisarts. Die probeert je te helpen. En als dat niet helpt dat schrijft hij een briefje en kun je naar het ziekenhuis. Dus dat is het verschil. De mensen zijn zo opgevoed.’ (R22)

In de communicatie is er een grotere machtsafstand tussen arts en patiënt in Polen dan in Nederland. In landen met een grote machtsafstand, zoals Polen is er in gesprekken met zorgverleners minder uitwisseling van psychosociale informatie (Meeuwesen, van den Brink & Hofstede, 2009). Dit kan verklaren waarom respondenten Poolse arbeidsmigranten terughoudend noemen in het delen van emoties. Een arts van een consultatiebureau vertelt dat het een relatief gesloten groep is, waardoor zij in gesprekken minder inzicht krijgt in de emotionele ontwikkeling van het kind. Een Pools lid van een adviesraad legt uit hoe hij communiceert met een arts:

‘Dat is de dokter, hij heeft de kennis en gaat mij helpen. Ik moet mijn mond houden want hij weet het. En niet dat wij in gesprek en discussie gaan met de dokter, van ja ik denk dat het misschien dit

is. Ik ben geen dokter en kan de diagnose niet geven gewoon.’ (R19)

Landen met een grote machtsafstand in de zorg scoren ook hoog op het mijden van onzekerheden wat terug te zien is in het voorschrijfgedrag van specialisten (Meeuwesen, van den Brink & Hofstede, 2009).

‘Ja het grappige is dat in Nederland is het zo dat als je naar de huisarts gaat dan krijg je [lacht] paracetamol voor alles. En in Polen hebben we een beetje een andere cultuur qua huisartsen. In Polen krijg je vaak en snel antibiotica. Poolse mensen zijn teleurgesteld als ze paracetamol krijgen [lacht]. Als je hoofdpijn hebt of je arm gebroken krijg je altijd paracetamol. Mensen begrijpen dat niet Ik heb vaak gehoord dat Poolse mensen denk dat de zorg in Nederland slechter is dan in Polen. Want in Polen krijg je gelijk antibiotica.’ (R21)

3.4.3 VERSCHILLEN IN PSYCHISCHE GEZONDHEIDSZORG NEDERLAND EN POLEN

Uit de literatuur is bekend dat een hogere belasting op het werk, waarmee Polen veel te maken hebben, kan leiden tot meer psychosociale problemen. Verschillende respondenten benoemen dat er een taboe heerst op het uiten van emoties en het inschakelen van psychische hulp. Hierover zeggen twee respondenten het volgende: *‘Je kan over het algemeen dus stellen dat de emoties binnen de*

Poolse cultuur niet belangrijk zijn, Nee er wordt echt niet over gesproken. Er wordt hier niet bij stilgestaan. Ik kom heel vaak situaties tegen. Zoals laatst iemand aangemeld bij de Poolse psychologe en dat was een volwassen man. En hij was tussen de 30 en de 35. En die heb ik vervolgens drie kwartier huilend aan de lijn gehad of ik alsjeblieft dit nooit tegen iemand dit wilde zeggen, dat hij naar een psycholoog moet.’ (R36)

‘Ondanks dat de Poolse respondenten aangeven dat er geworsteld wordt met belemmeringen op het psychisch functioneren, geven ze allen aan dat ze hier niet makkelijk over konden spreken met familie of vrienden. Volgens alle gesproken Poolse professionals lijkt hier een stigma op te heersen. Maar dat is gewoon, dat mensen hier niet bij stilstaan. Om hier een voorbeeld van te geven. Als Poolse mensen naar de psycholoog gaan dan denken ze automatisch dat de diagnose depressie is. En als de diagnose geen depressie is, wordt het sowieso niet serieus genomen. Depressie is nog gewoon oké.’ (R33)

Daarnaast wordt benoemd dat taal een barrière vormt om gebruik te maken van psychische hulpverlening. Een Poolse migrant beschrijft dat er veel mensen zijn met een depressie of heimwee of andere problemen, die nergens terecht kunnen, behalve bij de huisarts. Er is in Nederland een aantal Pools sprekende psychologen die veel aanmeldingen krijgen volgens respondenten. Daarnaast zijn er ook zelfhulpgroepen bekend, waaronder een

zelfhulpgroep over alcoholgebruik.

CULTURELE VERSCHILLEN IN COMMUNICATIE

In Polen:

- Grotere machtsafstand in communicatie tussen zorgverlener en zorgnemer en tussen werkgever en werknemer
- Hiërarchische relaties in de zorg en op het werk
- Minder benoemen van emoties en minder uitwisseling van psychosociale informatie in gesprekken in de zorg
- Meer verwijzingen /directere toegang tot specialisten in de zorg (gewend om ook direct voor zorg te betalen)
- Ander voorschrijfgedrag door artsen
- Nadruk op symptomen en minder op preventie
- Groter taboe op uiten van psychische problemen

3.4.4 INVLOED VAN ACHTERLIGGENDE SOCIALE REGELS OP EMOTIES

De concepten *framing* en *feeling rules* van Hochschild (1979) laten zien dat aansluiting vinden bij migranten vraagt om begrip van achterliggende 'sociale regels' van migranten. Tonkens (2008) beschrijft aan de hand van Hochschild hoe we door het gebruik van framing rules en feeling rules de (emotionele) betekenis van zorg zichtbaar kunnen maken en wat we vinden dat we mogen eisen en verlangen. In Polen vindt bijvoorbeeld één op de vier personen dat echtscheidingen niet gerechtvaardigd zijn (Moore, 2017). Deze opvatting over echtscheidingen en de mate van internalisatie van deze opvatting door een persoon heeft invloed op gevoelens. Stel iemand gaat scheiden en iemand heeft de framing rule meegekregen dat scheiden nooit gerechtvaardigd is, dan kan dit resulteren in schaamte (feeling rule). Deze achterliggende sociale regels zijn vaak latent. Hochschild (1979) onderscheidt drie soorten framing rules: morele (normen en waarden), historische (individuele of collectieve geschiedenis) en pragmatische (praktische). Framing rules hangen samen met de opvoeding alsmede de organisaties en systemen in een land. Ze bepalen waarover we bijvoorbeeld verdrietig worden, trots of schaamte voelen. Vaak komen framing rules aan de oppervlakte wanneer we spreken over iets waar we recht op hebben (ik heb recht op een directe verwijzing naar

een specialist, want...). Door de framing- en feeling rules te achterhalen kunnen we beter begrijpen waarom iemand wel of geen zorg vraagt, waarom iemand bijvoorbeeld boos of verdrietig wordt of zich schaamt. Het zijn theoretische concepten die sociaal werkers bewust kunnen maken van de invloed van achterliggende maatschappelijke ontwikkelingen op emoties van mensen waarmee zij werken.

In dit hoofdstuk zijn behoeften, mogelijkheden en culturele verschillen en verwachtingen in kaart gebracht. Uiteindelijk gaat het niet om de vraag hoe verschillen we, maar hoe kunnen we met elkaar omgaan. In hoofdstuk 4 verschuift de aandacht naar hoe sociaal werkers aansluiting kunnen vinden bij Poolse arbeidsmigranten.

3.5 AANDACHTSPUNTEN VOOR DE PRAKTIJK

- In Nederland zijn verschillende steun- en informatiepunten waar professionals arbeidsmigranten uit Polen wegwijs maken. Het expertisecentrum Flexwonen houdt een overzicht bij.

Link naar informatiepunten EU-migranten Deze steun- en informatiepunten worden ingevuld als een loket of spreekuur, maar vaak zijn de medewerkers met een Poolse achtergrond ook een spil in het netwerk. Ze fungeren als contactpersoon voor de achterban en krijgen diverse vragen. De gemeente Horst aan de Maas formuleert in een beleidsnota uit 2019 dat zij naast het servicepunt met loketfunctie een verbinder willen aanstellen om in gesprek te gaan met de arbeidsmigrant zelf, de inwoners en de werkgevers (Horst aan de Maas, 2019).

- Verschillende professionals proberen preventief te werken door voorlichting en ondersteuning te bieden, zowel aan individuen als aan groepen. Sommige professionals raken gefrustreerd omdat volgens hen de opkomst vaak laag is bij projecten. Ze geven aan dat er vaak pas om hulp gevraagd wordt wanneer de problemen groot zijn. Er lijkt veel vraag te zijn naar individuele hulpverlening. Inzicht in de achtergronden van een groep kunnen de frustraties die ontstaan bij professionals wegnemen. Een grote groep Poolse

migranten is nog jong (tussen de 25 en 35 jaar), werkt veel en denkt nog weinig na over de lange termijn. Daarnaast zijn systemen in Polen anders dan in Nederland, waar minder nadruk lijkt te liggen op preventie. Door de achterliggende 'sociale regels' op te sporen kan ondersteuning beter afgestemd worden (zie paragraaf 3.4.4).

- Polen maken minder gebruik van de GGZ dan verwacht zou worden op basis van populatiekenmerken (Schellingerhout, 2011). Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de beperkte beheersing van de Nederlandse taal en een taboe op hulp zoeken bij psychische problemen. In een aantal gesprekken komt naar voren dat er veel aanmeldingen binnenkomen bij Poolse psychologen in Nederland. Er is in Nederland een aantal zelfhulpgroepen voor Polen, in Eindhoven is bijvoorbeeld een groep voor Poolse mensen die willen stoppen met alcoholgebruik en een groep voor familieleden en partners van alcoholisten.
- Onderzoek van het SCP (2015) laat zien dat Poolse arbeidsmigranten de taal meestal leren via werk en taalcursussen. Migranten worden vaak gemotiveerd voor taalcursussen vanuit de participatiegedachte, het leren van de taal maakt dat mensen makkelijker mee kunnen doen.

Het belang van taal daarin is evident. Echter, motivatie om te leren komt ook voort uit informatiebehoefte en interesse. Dat betekent dat in de voorlichting de thema's van de teksten en de gespreksonderwerpen waarmee geoefend wordt, moeten aansluiten bij de leefwereld, bijvoorbeeld door aandacht voor werk zoeken, voor administratie bijhouden of een zorgverzekering afsluiten. Eenvoudige informatieboekjes, workshops of lezingen in de Nederlandse taal over thema's die aanspreken, kunnen ook ingezet worden om mensen te motiveren om de taal te leren.

- Doordat veel Poolse arbeidsmigranten lange dagen maken, kunnen ze niet altijd gebruik maken van reguliere taalvoorzieningen. Taalcursussen aanbieden in de avonden of in de weekenden is daarom aan te bevelen. Taalcursussen kunnen ook binnen Poolse weekendscholen aangeboden worden. Er zijn gemeenten die taallessen voor arbeidsmigranten inkopen die zich langere tijd vestigen in Nederland.
- De taal leren is belangrijk om mee te doen in de samenleving en contacten op te bouwen met een breder netwerk. Voor de zeer kwetsbare groep lijkt voorlichting in eigen taal nodig, niet alleen over rechten en plichten maar bijvoorbeeld ook over het schoolstelsel en opvoedondersteuning. Uit onderzoek blijkt

dat voor veel kwetsbare groepen voorlichting mondeling moet plaatsvinden via een gesprek of groepsbijeenkomst. Informatie via folders blijkt dan vaak minder goed te werken.

- Migranten maken een gewone moedertaal ontwikkeling door en gaan Nederlands leren als de tweede taal. In communicatie kan er daarom ook gesproken worden van mensen die anderstalig zijn. De term 'mensen met een taalachterstand' wordt ook weleens gebruikt in taalbeleid, maar is minder neutraal omdat Polen de Poolse taal wel machtig zijn. Daarnaast spelen ook mechanismen van in- en uitsluiting mee, voor kenniswerkers wordt het als minder problematisch beschouwd wanneer zij Engels spreken.
- Professionals ervaren soms frustraties wanneer het niet lukt om mensen aan te sporen om de Nederlandse taal te leren. Om diversiteitgevoelig te kunnen werken, helpt het om bewust te zijn van het belang van de moedertaal. Het spreken van de eigen taal draagt bij aan de culturele identiteit en geeft ook een gevoel van verbondenheid in een groep. Dat geeft mensen die recent in Nederland zijn vertrouwen en het gevoel ergens bij te horen. Daarnaast kan het vasthouden aan het aanbieden van informatie in de Nederlandse taal ook juist uitsluiting vergroten. Hoewel

het leren van de Nederlandse taal belangrijk is om mee te doen in de samenleving, moet er altijd een afweging gemaakt worden van de voor- en nadelen van enkel informatie aanbieden in de Nederlandse taal.

- Het blijkt moeilijk om Poolse arbeidsmigranten te vinden die (taal)vrijwilliger willen worden. Dat heeft te maken met eerder beschreven factoren, zoals de lange dagen die zij draaien en de sterke banden met het thuisland waardoor er niet geïnvesteerd wordt in een leven opbouwen in Nederland. In verschillende adviesraden zitten leden van Poolse komaf. Dit zijn vaak hoger opgeleide arbeidsmigranten die ook om allerlei andere redenen dan werk naar Nederland zijn gekomen. Daar zit potentieel. Daarnaast kunnen er stagiaires geworven worden met een Poolse achtergrond.
- Er komen steeds meer Polen in Nederland met een gezin. Uit onderzoek van FORUM blijkt dat Poolse ouders meer voorlichting in de eigen taal willen over het schoolsysteem en de mogelijkheden voor extra ondersteuning en bijles (Bellaart, Gerritsma & Ramsaran, 2014). Op Kennisplatform Integratie & Samenleving wordt beschreven dat er meer mogelijkheden nodig zijn om op andere manieren de Nederlandse taal te leren, bijvoorbeeld op Poolse schooltjes waar ouders in het weekend met

hun kinderen komen (Distelbrink, Day & Wachter, 2016). Deze rapporten bieden handreikingen voor ondersteuning van Poolse ouders en kinderen.

- **Link naar praktische adviezen over opvoedondersteuning voor Polen (FORUM)**
- **Link naar goede voorbeelden en oplossingsrichtingen om Poolse ouders en kinderen te ondersteunen (Kennisplatform Integratie & Samenleving)**

Stichting Kreda is een vrijwilligersorganisatie die sociale, culturele en educatieve activiteiten organiseert voor Poolse kinderen. Zij proberen Nederlandse onderwijssystemen beter bekend te maken bij Poolse ouders en Poolse kinderen te ondersteunen door bijvoorbeeld taallessen (Distelbrink, Day & Wachter, 2016). **Link** naar Stichting Kreda

Hoe kan de praktijk Poolse arbeidsmigranten ondersteunen?

In dit hoofdstuk wordt de vrijheid genomen om naast resultaten ook ideeën aan te dragen om Poolse arbeidsmigranten te ondersteunen. Verschillende professionals in het sociaal agogisch domein werken met Poolse arbeidsmigranten. De medewerkers van steun- en informatiepunten en andere sleutelfiguren hebben vaak gelijkenissen in de culturele achtergrond en spreken de Poolse taal. Echter, het merendeel van de professionals dat werkt in het sociaal agogisch domein heeft geen Poolse achtergrond. Hoe kunnen zij aansluiting vinden bij Poolse arbeidsmigranten? Hoe kunnen Poolse sleutelfiguren versterkt worden? Dat komt in dit hoofdstuk aan de orde. Daarnaast wordt aandacht besteed aan het versterken van de Poolse gemeenschap.

4.1 AANBEVELING 1: HET BESTAANDE PROFESSIONALE NETWERK VERSTERKEN EN VERDUURZAMEN

In Nederland zijn verschillende lokale en regionale steun- en informatiepunten en adviesbureaus voor Poolse arbeidsmigranten waar sleutelfiguren¹⁰ werken die ingebed zijn in de Poolse gemeenschap. Op verschillende niveaus kunnen ervaringen meer bij elkaar gebracht worden om Poolse arbeidsmigranten duurzaam te ondersteunen. Onderzoek van het PON laat zien dat sommige gemeenten een lokale aanpak ontwikkeld hebben, maar de samenwerking op regionaalniveau beperkt is op het gebied van wonen en huisvesting (van der Haar, Szytniewski & Vermeulen, 2017). Naast de aanpak van gemeenten zijn er ook ervaringen

¹⁰ Dit zijn meestal professionals met een Poolse achtergrond, maar soms ook vrijwilligers of stagiaires met een Poolse achtergrond.

op welzijnsgebied die bij elkaar gebracht kunnen worden om Poolse arbeidsmigranten te ondersteunen. Door meer contact en samenwerking met sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap krijgen professionals in het sociaal agogisch domein meer inzicht in vraagstukken die onder Poolse arbeidsmigranten leven en hoe zij kunnen aansluiten bij hun leefwereld. Het beeld van Poolse arbeidsmigranten wordt over het algemeen gespiegeld aan Nederlanders zonder migratieachtergrond, over diversiteit binnen de groep wordt minder gesproken. Aandacht voor de manier waarop individuen invulling geven aan cultuur kan stereotypen wegnemen. De verhalen van Poolse sleutelfiguren en Poolse mensen zelf kunnen daar een rol in spelen. Daarnaast kan er ook kennis uitgewisseld worden over (regel)zaken en rechten en plichten, zodat arbeidsmigranten geholpen worden in toegang krijgen tot hun rechten en aanspraken. Er is een groep die daar structureel minder toegang tot heeft, waardoor kennis over rechten belangrijk is volgens verschillende respondenten.

'En de probleem is ook dat veel begeleiders, sociaal werkers in Nederland, ze begrijpen niet wat het betekent: rechthebbend zijn. [...] Wij hadden bijvoorbeeld nou in Utrecht in ziekenhuis. Dakloze meneer, geopereerd en dan artsen vertellen hem, nou nu krijg je revalidatie, ga je daar naartoe. En ze praten ook met mij, ik zeg dat is niet waar, ik zeg dat moet je niet naar hem vertellen omdat straks blijkt, ik weet het uit ervaring. Er is geen plek voor hem.

Hij heeft geen een verzekering, hij heeft geen bijstand, wie gaat dat dan betalen. En dan komen ze achter pas als ze bij de andere organisaties om ergens plek te regelen. Er is geen plek voor die meneer. En dan geef je mensen hoop.' (R05)

De sleutelfiguren zelf kunnen ook versterkt worden, zij zijn degenen die wantrouwen kunnen wegnemen en arbeidsmigranten kunnen doorverwijzen naar reguliere voorzieningen. Soms door in eerste instantie zelf mee te gaan en te tolken. Dat betekent dat sleutelfiguren de weg moeten vinden in de aanwezige ondersteuningsmogelijkheden in de regio. Zij fungeren immers vaak als intermediair tot reguliere voorzieningen. Hulp bij bijvoorbeeld psychische klachten kan niet vanuit een loketfunctie gegeven worden. Sommige sleutelfiguren zijn al ingebed in het netwerk, anderen worden nog beperkt gefaciliteerd en ondersteund door gemeenten en andere welzijnsorganisaties. Kenmerkend aan de meeste sleutelfiguren is dat ze gezien worden als vertrouwenspersoon voor de Poolse achterban en allerlei vragen krijgen buiten hun werkgebied. Soms ligt er daardoor ook overbelasting op de loer. Er wordt volgens een medewerker van de vakbond ook soms verkeerd advies gegeven.

'Waar ik bezwaar tegen heb is dat zij advies geven in zaken werk of cao's. Zij hebben daar helemaal niet veel kennis over, over hoe dit samengesteld is.' (R30)

Door themabijeenkomsten (of dialoogbijeenkomsten waarin mensen met elkaar in gesprek gaan) kunnen sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap, professionals uit het sociaal agogisch domein en Poolse mensen zelf¹¹ met elkaar in contact gebracht worden. Preventie is bijvoorbeeld een thema dat vaak ter sprake kwam in de interviews. Verschillende professionals geven aan dat het moeilijk is om preventief te werken.¹² Tijdens themabijeenkomsten kunnen zij van elkaar leren, voor sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap geldt dat zij moeten kunnen doorverwijzen naar reguliere hulpverlening. Voor professionals geldt dat culturele sensitiviteit belangrijk is. Daarnaast is basiskennis over rechten en plichten ook onontbeerlijk, omdat veel Polen aan de onderkant van de arbeidsmarkt kwetsbaar zijn voor schending van (mensen)rechten. Er kunnen ook ‘stages’, ‘meeloopprojecten’ of ‘mentorschappen’ opgezet worden waarbij een professional uit het sociaal agogisch domein contact heeft of meeloopt met een sleutelfiguur met een Poolse achtergrond, maar ook andersom dat een sleutelfiguur uit de Poolse gemeenschap meeloopt in de reguliere hulpverlening om daar de verbinding te versterken. Zij moeten elkaar kunnen vinden.

4.2 AANBEVELING 2: HET NETWERK VAN POOLSE ARBEIDSMIGRANTEN VERSTERKEN EN VERDUURZAMEN

Naast verbinding tussen professionals onderling, kunnen ook de verbindingen tussen Polen en Nederlanders¹³ versterkt worden. Eerder is beschreven dat Polen niet negatief tegenover contact met

Nederlanders staan, maar dat deze contacten nog beperkt van de grond komen doordat veel Polen relatief kort in Nederland zijn en de Nederlandse taal niet spreken (Gijssberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Bovendien ontmoeten ze op het werk en in de woonomgeving vaak andere Polen. Onderzoek van Kennisplatform Integratie en Samenleving laat zien dat vriendschappen met burens beperkt zijn en er weinig contact is met Nederlandse collega's (Wolf, 2015).¹⁴ Volgens arbeidsmigranten zelf komt dit door beperkte beheersing van de Nederlandse taal en een negatief imago waarmee Poolse arbeidsmigranten te kampen hebben (Wolf, 2015).

11 Zij krijgen hierdoor ook meer articulatiemacht. Nu kunnen ze nog maar beperkt aan agendavorming doen binnen gemeenten.

12 Er zijn programma's bekend op het gebied van preventie, bijvoorbeeld om arbeidsmigranten wegwijs te maken in Nederland en te wijzen op rechten en plichten. In 2014 heeft de gemeente Peel en Maas op een initiatief van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid [SZW] aan een pilot deelgenomen om arbeidsmigranten wegwijs te maken in de Nederlandse samenleving (Noordhuizen & Razenberg, 2016). Tweehonderd arbeidsmigranten hebben meegedaan aan de pilot genaamd 'Poznaj Holandie/Kennismaken met Nederland'. Binnen de gemeenten Peel en Maas, Horst aan de Maas, Leudal, Venray en Venlo is een samenwerkingsverband ontstaan: 'Het belang van arbeidsmigranten' (Noordhuizen & Razenberg, 2016).

13 Vaak richten projecten zich op contacten tussen Polen en Nederlanders, maar ook contacten tussen migranten onderling kunnen waardevol zijn, bijvoorbeeld contacten tussen nieuwkomers in Nederland en migranten die zich blijvend gevestigd hebben.

14 Hierbij moet de kanttekening geplaatst worden dat het de vraag is wat we mogen verwachten van burens, want contacten met burens in het algemeen zijn minder maakbaar dan vaak aangenomen wordt.

Een Poolse migrant zegt over contact maken het volgende:

'Ik wil niet afgesloten leven en alleen maar met de Poolse gemeenschap. Ik dacht ik wil een goede relatie met andere mensen hebben. Dat is belangrijk. [...] Ja, sommige mensen zijn een beetje tegen de buitenlanders. Maar meestal is dat geen probleem in contact.' (P24)

Projecten die gericht zijn op imagoverbetering of contact stimuleren tussen Polen en Nederlanders, komen vrijwel niet ter sprake in de interviews. Verschillende respondenten wijzen erop dat het imago vaak negatief is.

'[...] vrij negatief tot nu toe maar dat is ook door de krantenberichten, en huisvesting die problemen[...]want dat beeldvormen is er zichtbaar wel, of iemand in de krant, of iemand weer dronken achter het stuur of weet ik veel, dat dat dan ook weer zo opgeschreven moet worden, ik vind dat dat eigenlijk echt meevalt.' (R03)

In de vorige hoofdstukken hebben we gezien dat veel Polen behoefte hebben aan individuele hulpverlening zodra problemen zich voordoen. Dit laat echter niet onverlet dat hoe meer mensen in betekenisvolle relaties in lokale netwerken investeren hoe sterker deze gemeenschap wordt. Zeker wanneer we in ogenschouw nemen dat er ook

migranten zijn die zich blijvend in Nederland vestigen. Een belangrijk vraagstuk ten tijde van migratie is volgens Kremer (2017) ervoor zorgen dat verschillende bevolkingsgroepen met elkaar verbonden blijven. Contact stimuleren kan door emancipatie van het individu, door bijvoorbeeld het leren van de Nederlandse taal neemt de kans op contact met Nederlanders in de buurt of op het werk toe. Daarnaast proberen veel gemeenten op het niveau van de buurt contact tussen verschillende groepen te stimuleren. Uit eerder onderzoek blijkt dat deze contacten beperkt maakbaar zijn. Mengen levert niet zomaar duurzame contacten op. Mengen van buurten heeft bijvoorbeeld maar gering effect op interetnische beeldvorming, bepalender zijn individuele factoren (opleiding, verblijfsduur, werk, beheersing van de Nederlandse taal) (Gijsberts, Vervoort, Havekes & Dagevos, 2010; Gijsberts, & Havekes, 2014). Ontmoeting an sich is dus geen wondermiddel dat ingezet kan worden om betekenisvolle, duurzame contacten te stimuleren tussen bijvoorbeeld Polen en Nederlanders. Dat ontmoeting er toch toe doet, laat Blokland in verschillende onderzoeken zien (2008; 2009). Een praatje bij de bushalte, een begroeting op straat, een gesprek op het schoolplein zijn van belang voor het gevoel van veiligheid in de wijk. Door korte ontmoetingen die zich herhalen kan er publieke familiariteit ontstaan, waardoor mensen vertrouwd raken met 'culturele vreemden' (Blokland, 2008; 2009). Deze korte, ongeplande ontmoetingen dragen bij aan de leefbaarheid in wijken. Mensen zijn eerder bereid om 'bekende

vreemden' aan te spreken dan onbekenden. Dit lichte contact wordt ook wel 'weven' genoemd. Soms worden er grote groepen Polen gehuisvest in dorpen en steden, waardoor aandacht voor publieke familiariteit nodig is om ervoor te zorgen dat mensen vertrouwd met elkaar raken. Wanneer deze contacten duurzamer worden, spreken stadssociologen en stedenbouwkundigen van 'verknopen'. Verknopen vraagt om meer dan korte, spontane ontmoetingen. Onder bepaalde voorwaarden kunnen ontmoetingen leiden tot duurzame contacten. Die voorwaarden worden hiernaast toegelicht.

OVER ONTMOETEN

Achtergronden voor sociaal werkers om realistische doelen te stellen om ontmoetingen in wijken te stimuleren

Door ontmoetingen kunnen mensen volgens Talja Blokland (2008; 2009) nieuwe inzichten opdoen. Wanneer ontmoetingen zich herhalen, spreekt zij van publieke familiariteit. Dit zijn korte, ongeplande ontmoetingen die bijdragen aan een gevoel van veiligheid, omdat anderen niet meer als 'culturele vreemden' worden ervaren. Het belang van deze ontmoetingen moet niet onderschat worden, schrijft Blokland (2008; 2009). Dit betekent dat in wijken waar veel Polen gehuisvest zijn, ontmoetingskansen in de publieke ruimte ertoe doen. Hiertoe zijn openbare ruimtes nodig waar mensen elkaar kunnen observeren, elkaar tegenkomen en korte contacten hebben. Dit is het sociale weefsel van steden. Het draagt bij aan de leefbaarheid en veiligheid in wijken en levert soms ook nieuwe inzichten op. Voor duurzame contacten zijn herhaalde ontmoetingen nodig rondom een gezamenlijk doel. Louter de overeenkomst dat je samen in een wijk woont, is niet voldoende voor langdurig hecht contact blijkt uit onderzoek van Blokland (2008; 2009).

Inzichten uit de sociale psychologie laten zien dat groepen

die zichzelf op een niet-discriminerende manier met arbeidsmigranten zien omgaan (bijvoorbeeld doordat ze verleid worden om samen te werken), de leden van die groep ook vaak positiever gaan bekijken (Oudenhoven & van der Zee, 2019). Voorbeelden daarvan zijn: samen naar een (gemengde) school gaan, samen sporten, samen een activiteit te organiseren. Dit stoelt op de contacthypothese, waarbij positief contact leidt tot meer begrip. Dit contact moet aan enkele voorwaarden voldoen, o.a. een gemeenschappelijk doel nastreven, een gelijkwaardige status tussen groepen, ruimte voor persoonlijk contact (Allport, 1954 zoals beschreven in Aronson, Wilson & Akert, 2013; Oudenhoven & van der Zee, 2019). Belangrijk in persoonlijk contact is dat positieve opvattingen worden toegewezen aan interne factoren van de persoon en niet aan toevallige factoren in de omgeving (Oudenhoven & van der Zee, 2019). Wanneer deze arbeidsmigranten niet gezien worden als een uitzondering, maar meer als vertegenwoordiger van die groep kan dit leiden tot minder vooroordelen. Een andere manier om vooroordelen te verminderen en samenwerking te stimuleren, is door leden van een groep te beschouwen als een overkoepelende categorie (Oudenhoven & van der Zee, 2019), bijvoorbeeld door Polen en Nederlanders in eerste instantie aan te spreken als 'wijkbewoner', 'collega', 'buurman' of 'buurvrouw', 'ouder', 'voetbalsupporter', 'lid van een vereniging' enzovoorts. Hierbij moet kanttekening

geplaatst worden dat ervaringen vaak hand in hand gaan met het groepsbeeld dat vooraf bestond. Een positieve ervaring hoeft een groepsbeeld niet te veranderen, maar kan getypeerd worden als een uitzondering op de regel. Informatie geven is een van de minst effectieve manieren om vooroordelen te bestrijden. Feiten en meningen in de media veranderen vaak niet veel aan onze vooroordelen (Oudenhoven & van der Zee, 2019). Veranderen onze cognities wel, dan betekent dit volgens Oudenhoven en Van der Zee (2019) nog niet dat ook het handelen van een persoon verandert. Veranderingen in de omgeving of het gedrag van mensen zijn effectiever om vooroordelen te bestrijden, bijvoorbeeld door mensen samen te laten werken rondom een gemeenschappelijk doel. Dit sluit aan bij de contacthypothese die stoelt op het spreekwoord 'onbekend maakt onbemind'.

Naast de contacthypothese, bestaat ook de conflicthypothese waarin wordt gesteld dat meer contact juist leidt tot minder vertrouwen, terugtrekken binnen de eigen groep en een negatiever oordeel over andere groepen. Volgens deze theorie worden vooroordelen versterkt wanneer er spanningen en conflicten heersen, bijvoorbeeld wanneer werkgelegenheid in de bouw onder druk staat (Aronson, Wilson & Akert, 2013). Dan kan er een discours ontstaan waarin arbeidsmigranten gezien worden als een bedreiging voor de arbeidsmarkt en aangetrokken worden door

een hoog inkomen of door sociale zekerheden. Onderzoek heeft aangetoond dat de arbeidsmarktverdringingsmechanismen beperkt zijn (UNDP, 2009 zoals beschreven in Wilterdink, Heerikhuizen, Rusinovic & Weenink, 2017), omdat zij vooral het werk doen dat niet-migranten niet willen doen door de status van dit werk of door materiële overwegingen (Wilterdink et al., 2017). Naarmate er meer arbeidsmigranten in een buurt wonen, zal volgens deze theorie de dreiging hoger zijn waardoor er negatiever geoordeeld wordt over arbeidsmigranten. Vertrouwen in elkaar neemt volgens deze hypothese af bij een hoge concentratie van groepen die als 'anders' beschouwd worden.

De contact- en conflicthythese lijken elkaar tegen te spreken. De contacthypothese stelt dat meer contact leidt tot meer vertrouwen, de conflicthythese stelt dat het tot minder vertrouwen leidt. Volgens Kokkonen, Esaiasson en Gilljam (2014) houden de conflict- en contacthypothese stand in bepaalde contexten. Volgens hen gaat de conflicthythese op in situaties waarin contact te vermijden is (waarin de wijk als groot geheel gedefinieerd wordt); in situaties waarin er persoonlijk contact is en er samengewerkt moet worden gaat contacthypothese op (bijvoorbeeld op de werkvloer) (Kokkonen, Esaiasson & Gilljam, 2014). Putnam (1995; 2000) stelt dat deze twee hypothesen elkaar niet uitsluiten, maar beschrijft in zijn onderzoeken dat

bindend sociaal kapitaal (ingroup) en overbruggend sociaal kapitaal (outgroup) onafhankelijk van elkaar kunnen variëren (zoals beschreven in Walraven, 2009).

Inzicht in verschillende theorieën (die elkaar onderling niet uitsluiten) kunnen een meerdimensionaal beeld van problemen en mogelijke oplossingen geven. Menging van groepen levert niet zomaar de beoogde effecten op die beleidsmakers vaak hebben. Contacten zijn moeilijk te beïnvloeden. Dit betekent niet dat projecten op het gebied van contact stimuleren geweerd moeten worden, maar dat doelstellingen bescheiden moeten zijn, waarbij er oog is voor dynamieken tussen groepen mensen. Wanneer een grote groep Polen zich vestigt in een wijk, kunnen spontane, korte ontmoetingen in het alledaagse verkeer er al toe doen om ervoor te zorgen dat mensen zich prettig voelen in hun wijk. Wanneer er ingezet wordt op duurzaam contact zijn er twee belangrijke voorwaarden: een gemeenschappelijk doel (1) en een situatie waarin er samengewerkt moet worden om dit doel te bereiken (2).

Contacten kunnen gestimuleerd worden op het niveau van de wijk of buurt, maar kan ook door emancipatie van het individu door bijvoorbeeld het leren van de Nederlandse taal. Daarnaast moet het belang van contacten in de eigen gemeenschap niet onderschat worden, daar vinden mensen onderling ook steun. Hoe de Poolse gemeenschap versterkt kan worden, wordt hieronder beschreven.

4.2.1 DE POOLSE GEMEENSCHAP (ONLINE) VERSTERKEN

De lokale en regionale steun- en informatiepunten en adviesbureaus bieden ondersteuning aan Poolse arbeidsmigranten. Wanneer er ondersteuning voorhanden is via officiële kanalen, betekent dit niet dat arbeidsmigranten hier altijd gebruik van willen maken. Duurzame contacten vinden vaak plaats in een eigen gemeenschap omdat daar sprake is van vertrouwen en wederkerigheid. Migranten geven vaak de voorkeur aan informele netwerken boven officiële instanties (Snel, Faber, Ostajien & Engbersen, 2015). In onderzoek naar het scherper in beeld krijgen van *footloose migrants*¹⁵ wordt dit omschreven als een *informele informatie-vraag* die niet aansluit bij een *formeel informatie-aanbod* (Snel, Faber, Ostajien & Engbersen, 2015). Veel Polen maken volgens de respondenten gebruik van Poolse Facebookpagina's of fora om vragen te stellen, waarmee ze elkaar ondersteunen (zoals beschreven in paragraaf 3.3.4.) Op deze online plekken worden ervaringen uitgewisseld. Ondanks dat dit volgens sommige respondenten onbetrouwbaar is¹⁶, is dit de informatie die vertrouwen geeft doordat er persoonlijk contact is.

Bij Poolse arbeidsmigranten speelt vaak juist ook wantrouwen tegenover overheidsinstanties, waardoor informele kanalen soms verkozen worden boven informatie via officiële kanalen. Het is de moeite waard om te exploreren hoe de gemeenschap online versterkt kan worden, omdat projecten waarbij fysieke aanwezigheid gevraagd wordt vaak niet van de grond komen, omdat veel Polen lange werkdagen maken. Verschillende respondenten beschrijven dat het versterken van de eigen gemeenschap belangrijk is, zodat mensen zelf problemen kunnen oplossen.

'Ze zullen eerst met een probleem op een bordje bij jou komen schuiven richting jou, los maar op. Maar daar moet je echt waakzaam voor zijn. Absoluut niet toelaten zulke situaties. Dat risico bestaat altijd dat je te snel of te makkelijk iets voor hun wil doen. Maar dat moet je goed bewaken want daar wordt heel vaak geprobeerd om misbruik te maken.' (R30)

Er is weinig bekend over online informatievoorzieningen voor Poolse arbeidsmigranten. Professionals kunnen ook online vragen beantwoorden en informatie geven om daarmee de Poolse

¹⁵ Dit zijn migranten met relatief zwakke bindingen in Nederland en het thuisland.

¹⁶ Dit is niet gevraagd in dit onderzoek, maar we gaan ervan uit dat sommige arbeidsmigranten ook weten dat informatie onjuist of verouderd is, maar door de vertrouwde informatie en wantrouwen tegenover overheden soms toch de informele weg volgen.

gemeenschap te versterken. Onderzocht zou moeten worden of Poolse arbeidsmigranten dit steunend vinden en wat dit doet met wantrouwen. Online (wanneer het anoniem is) kunnen ook stigma's en taboes minder aan de orde zijn wanneer mensen bijvoorbeeld vragen hebben over een scheiding of waar ze terecht kunnen met een psychisch probleem.

4.3 AANBEVELING 3: DE TOEKOMST DICHTERBIJ HALEN

Veel Poolse arbeidsmigranten in Nederland zijn nog sterk verbonden met Polen. De mogelijkheden om contact te onderhouden met familie en vrienden in Polen en de mogelijkheden om terug te reizen zijn legio. De toekomstwensen van Poolse arbeidsmigranten verschillen, soms staat vooral inkomenszekerheid centraal, voor anderen is tijd met de familie doorbrengen belangrijker. Sommige Poolse arbeidsmigranten willen in de toekomst terugkeren naar Polen (ze doen dat overigens lang niet allemaal), anderen hebben de intentie om in Nederland te blijven en willen familie over laten komen, maar velen van hen zijn nog zoekende.

'Want dan zien ze niet over de toekomst. Over waar ze de toekomst zien. In Nederland of in Polen? Geen pensioen, niet in Polen en niet hier, ja een klein beetje. Geen eigen huis, want ze zoeken hier geen huis.' (R23)

Ondersteunen bij keuzes in de toekomst, komt in interviews met verschillende respondenten terug.

'Dat maakt het heel lastig voor mensen omdat je gevoelsmatig in twee landen leeft. Je ziet ook een behoorlijke pendel, zeker met feestdagen, verjaardagen of iets met familie. Dat mensen echt die keuze niet maken. En dat maakt het ook lastig om een keuze voor je toekomst te maken.' (R26)

Praten over toekomstwensen op het gebied van werken, vrije tijd, familie, wonen enzovoorts kan volgens twee leden van een adviesraad arbeidsmigranten aanzetten tot een duidelijker keuze voor Nederland of Polen en daarmee ook de noodzaak bevorderen om hier of daar een leven op te bouwen. Een van de leden vertelt: *'Maar zolang jij die keuze niet gemaakt hebt en je blijft maar hangen dan kom je ook wat problemen tegen. Ook wat frustraties van ik kom maar niet verder'*. Mensen beseffen zich volgens hen niet dat wanneer ze geen keuze maken, ze geen contact opbouwen in Nederland, maar ook de contacten in Polen niet meer hetzelfde zijn wanneer ze terugkeren. Ze denken dat hun leven in Polen is, maar die relaties worden ook zwakker, waardoor mensen zich na jaren soms nergens thuis voelen. Wanneer Poolse arbeidsmigranten bewust kiezen voor Nederland, zijn ze volgens deze respondenten ook gemotiveerder om in zichzelf te investeren en bijvoorbeeld de taal te leren. Ze beschrijven dat mensen vooraf in de *'twijfelmodus'* zaten en *'op de koffers bleven leven'*. Als ze bewust kiezen voor Nederland gaan ze volgens deze respondenten nadenken over de taal leren, pensioen opbouwen, contacten leggen, familie over laten komen enzovoorts. Uit onderzoek

van het SCP blijkt ook dat Poolse arbeidsmigranten de Nederlandse taal beter beheersen en in het gezin meer gebruiken wanneer ze de intentie hebben op langere termijn nog in Nederland te wonen (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Een Poolse migrant beschrijft dat de keuze om zich blijvend in Nederland te vestigen een motivatie was om de taal te leren.

‘Ja, want na een jaar dat we hier probeerde te leven dacht ik, we willen hier ons hele leven blijven, tot de dood. Mijn dochter zegt dat ook. Volgens mij was dat belangrijk om de taal te leren. Want als ik hier wil blijven dan is dat een grote barrière. Om de taal te spreken. Dus ik ben twee jaar op school geweest.’ (P24)

Twee respondenten die het belang van nadenken over de toekomst benoemen, hebben daarvoor een workshop bedacht die bestaat uit drie delen, het eerste deel bestaat uit de verschillen tussen Polen en Nederland op een rijtje zetten, in deel twee gaat over het achterhalen wat iemand zelf belangrijk vindt, in het derde deel wordt er ingegaan op de implicaties van keuzes: wat nu?

‘Men moet in zichzelf investeren, zullen we het zo maar zeggen. Ook al moet men dan zolang werken en waarom moet iedereen dan twaalf uur werken of dertien uur per dag als je dat zou kunnen of nog langer. Zorg ook voor jezelf dat je bepaalde uren gewoon werkt zodat je er ook rond van kan komen, maar de rest van de

uren, probeer ook in jezelf te investeren door bijvoorbeeld het leren van de taal, probeer je te ontwikkelen in weet ik veel wat voor diploma’s er allemaal te behalen zijn, heftruckchauffeur, veiligheidsvoorschriften.’ (R16)

Een Pools lid van een andere adviesraad bevestigt het bovenstaande.

‘Mijn visie was dat als iemand een plek in de wereld vindt, als in een beslissing neemt van dit is de plek waar ik een leven wil opbouwen, en die beslissing ook echt neemt, dan gaat de rest makkelijker lopen. Dus als je kiest om hier te blijven wonen en leven, dan moet je iets doen. Dan moet je de taal leren, en relatie krijgen met je burens etcetera dus het doel is om meer bewustwording te creëren tussen mensen.’ (R26)

Eerder is beschreven dat een groot deel van de nieuwe Poolse migranten jong is (het merendeel is tussen de 25 en 35 jaar) en zich nog niet gesetteld heeft (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). De meeste Polen (iets meer dan de helft) hebben nog geen gezin, 20% heeft een partner en geen kinderen, en 20% bestaat uit een paar met kinderen (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Dat heeft ook invloed op het nadenken over toekomstwensen. Voor velen is de reden om naar Nederland te komen in eerste instantie enkel economisch van aard. Een Poolse man vertelt: *‘There is only one reason that I came to the Netherlands that was for an economic reason’.*

4.4 AANDACHTSPUNT VOOR DE PRAKTIJK

- Hoge idealen die gericht zijn op duurzame contacten tussen Polen en Nederlanders, vragen om herhaald contact rondom een overeenkomst (Blokland, 2008; 2009). Alledaags contact - waarbij mensen elkaar kort ontmoeten - doet er ook toe. Het zorgt ervoor dat mensen zich veilig voelen en elkaar weten te plaatsen, onbekenden worden dan 'bekende vreemden' (Blokland, 2008; 2009). Het zorgt volgens Blokland (2008; 2009) voor publieke familiariteit. Dit betekent dat in wijken waar veel nieuwkomers gevestigd zijn deze korte ontmoetingen belangrijk zijn om te faciliteren, omdat ze bijdragen aan thuisgevoelens, veiligheid en leefbaarheid in wijken. De inrichting van de fysieke ruimte kan daartoe bijdragen, maar ook het aanbod aan activiteiten binnen de wijk kan leiden tot korte ontmoetingen, bijvoorbeeld door het gelijktijdig programmeren van een activiteit voor Polen tegenover een andere activiteit, zodat mensen elkaar treffen in de wandelgangen. Dit soort korte ontmoetingen leveren meestal geen duurzame contacten op, maar kan wel leiden tot vertrouwdsheid met elkaar.
- Door het Kenniscentrum Integratie & Samenleving is een staalkaart ontwikkeld over integratie van EU-migranten (Noordhuizen, Razenberg & van Dijk, 2016). Daarin staan voorbeelden hoe andere gemeenten contact proberen te stimuleren tussen EU-migranten en Nederlanders. **Link naar deze staalkaart** Een voorbeeld uit de Staalkaart is het Goedendagproject in de gemeenten Peel en Maas, Venray en Horst aan de Maas, waarbij inwoners het Poolse én het Nederlandse woord voor goedendag leerden om zo herkenbaarheid in ontmoetingen tot stand te brengen. Een ander voorbeeld is het Kumpelproject waarbij Poolse inwoners die voor langere tijd in Nederland willen blijven, gekoppeld worden aan een Nederlandse vrijwilliger. De gemeente Horst aan de Maas wil met dorpsraden en adviesraden 'Welkom in de wijk' bijeenkomsten te organiseren om Poolse arbeidsmigranten welkom te heten in de gemeente (Horst aan de Maas, 2019).
- Door meer contact en samenwerking met (sleutelfiguren uit) de Poolse gemeenschap krijgen professionals in het sociaal agogisch domein meer inzicht in vraagstukken die onder Poolse arbeidsmigranten leven en hoe zij

kunnen aansluiten bij hun leefwereld. Het beeld van Poolse arbeidsmigranten wordt over het algemeen gespiegeld aan Nederlanders zonder migratieachtergrond, over diversiteit binnen de groep wordt minder gesproken. Aandacht voor de manier waarop individuen invulling geven aan cultuur kan stereotype beelden wegnemen. Daarnaast kunnen sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap die bijvoorbeeld actief zijn bij steun- en informatiepunten door dit contact versterkt worden. Zij zijn degenen die vaak als intermediair en soms als tolk fungeren wanneer mensen doorverwezen worden naar reguliere voorzieningen.

- De Poolse gemeenschap kan versterkt worden door meer contacten met andere inwoners van de gemeente op te bouwen, maar ook door nieuwkomers en vestigingsmigranten met elkaar in contact te brengen. Er is een groep arbeidsmigranten die in een marginale maatschappelijke zit doordat ze relatief zwakke banden hebben in Nederland en in Polen (footloose migranten). Zij lopen het risico dakloos te raken wanneer zij hun baan verliezen. Banden versterken binnen de Poolse gemeenschap is voor hen van belang. In de gemeente Utrecht wordt Stichting Barka ingezet om Poolse arbeidsmigranten te helpen hun leven weer op de rails te krijgen in Nederland of in Polen. Zij hebben contacten in

Polen waardoor ze mensen ook ondersteunen bij terugkeer naar het herkomstland. In Utrecht hebben zij een vaste plek met inloop. In Den Haag bieden zij vanuit het Leger Des Heils arbeidsmigranten hulp die dakloos zijn of dreigen te worden. Dit project heet Perspektywa. Er is ook een aantal mobiele teams in Nederland actief. **Link naar stichting Barka**

- Poolse arbeidsmigranten worden soms geweerd uit de maatschappelijke opvang, doordat ze niet rechthebbend zijn of doordat gemeenten eigen restricties hanteren, zoals regiobinding. Onderzoek naar regiobinding laat zien dat er soms onduidelijkheid is over wat 'rechthebbend' betekent, waardoor men ervan uitgaat dat migranten afgewezen worden op basis van regiobinding, terwijl het veelal gaat om afwijzing op grond van de Wmo (Tuyman, Muusse & Planije, 2013). **Dit rapport van het Trimbos** biedt hierover meer informatie. Het Trimbos heeft ook in 2015, 2017 en 2018 een onderzoek uitgevoerd naar de landelijke toegankelijkheid van de maatschappelijke opvang.
- Duurzame contacten tussen migranten vinden vaak plaats in de eigen gemeenschap omdat daar sprake is van vertrouwen en wederkerigheid. Migrantengroepen geven vaak de voorkeur aan informele netwerken boven officiële instanties, blijkt uit

eerder onderzoek naar footloose migranten (Snel, Faber, Ostaijen & Engbersen, 2015). Daardoor sluit *een informele informatie-vraag* niet altijd aan bij een *formeel informatie-aanbod*. Dit verklaart ook waarom Polen veel gebruik maken van Facebookpagina's en fora om vragen aan elkaar te stellen. Verschillende respondenten in dit onderzoek geven aan dat deze informatie vaak niet betrouwbaar is. Het is de moeite waard om te exploreren of er kansen liggen om informatievoorzieningen online te versterken via informele kanalen, zodat daarmee de gemeenschap versterkt wordt. Door de lange werkdagen die Polen maken is de aanwezigheid bij veel projecten laag volgens verschillende respondenten in dit onderzoek. Bovendien leeft er bij sommige Polen wantrouwen tegenover overheidsinstanties waardoor ze vaak op zoek gaan naar informatie binnen de eigen gemeenschap.

- Veel Poolse arbeidsmigranten blijven langer dan zij aanvankelijk voor ogen hadden. Soms hebben ze daardoor niet geïnvesteerd in het leren van de Nederlandse taal. Door met hen te praten over de toekomst kunnen wensen op het gebied van wonen, werk, familie en vrije tijd verkend worden. Hierdoor worden Poolse arbeidsmigranten aangezet om na te denken over de plek waar zij hun leven willen opbouwen. Eerder onderzoek laat ook zien dat Poolse arbeidsmigranten

de Nederlandse taal beter beheersen en in het gezin meer gebruiken wanneer ze de intentie hebben op langere termijn nog in Nederland te wonen (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Aandacht voor de toekomst is een thema in de beleidspannen van de gemeente Horst aan de Maas (2019). Arbeidsmigranten die zich vestigen krijgen bijvoorbeeld de mogelijkheid om een talentscan uit te laten voeren om werknemers en werkgevers aan elkaar te koppelen en om arbeidsmigranten bewust te maken van eigen talenten.

Conclusie

In Nederland wonen, werken en leven mensen met allerlei migratieachtergronden. Inmiddels vormen Poolse arbeidsmigranten qua omvang de zesde migrantengroep in Nederland. Dit onderzoek gaat over aansluiting vinden bij en (waar gewenst) ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten. Daartoe zijn 43 gesprekken gevoerd met professionals, vrijwilligers en sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap. Deze gesprekken vonden plaats in een middelgrote gemeente, maar ook op andere plekken in Nederland waar allerlei initiatieven ontwikkeld zijn om arbeidsmigranten te ondersteunen. Voor welzijnsorganisaties, maar ook voor onderwijsinstellingen is diversiteit een maatschappelijk en professioneel vraagstuk (Vereniging Hogescholen, 2017). In het opleidingsdocument Sociaal werk (2017) wordt het volgende vraagstuk benoemd: *‘Welk antwoord kan sociaal werk – welzijn en samenleving bieden op superdiversiteit en welke competenties en vaardigheden vraagt dit van professionals sociaal werk?’* (Vereniging Hogescholen, 2017, p.50).

De resultaten van dit onderzoek worden hieronder samengevat en geplaatst in het *model van sociale kwaliteit*. Dit is een integrale benadering waarin condities zijn uitgewerkt die invloed hebben op *‘de mate waarin burgers in staat zijn om aan het sociale en economische leven van hun gemeenschappen deel te nemen, onder omstandigheden die hun welzijn en individuele potenties vergroten’* (Beck, van der Maesen & Walker, 1997). Kenmerkend aan het model van sociale kwaliteit is dat verklaringen voor menselijk gedrag in verband worden gebracht met bredere maatschappelijke ontwikkelingen. De behoefte aan ondersteuning van Poolse arbeidsmigranten hangt samen met de condities waarin zij leven (daar geeft het model van sociale kwaliteit inzicht in), de aanwezigheid van hulpbronnen en kansen die mensen hebben om zich te ontwikkelen.

Ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten vraagt om een gedifferentieerd aanbod. In Nederland zijn verschillende sleutelfiguren actief die hulp bieden aan (Poolse) arbeidsmigranten, vaak binnen steun- en informatiepunten en adviesbureaus in regio’s

met veel arbeidsmigranten. In de gevoerde gesprekken wordt vaak de behoefte benoemd aan individuele hulp bij administratieve zaken of urgente problemen met bijvoorbeeld de werkgever, belastingdienst of zorgverzekering. Voor veel nieuwkomers is het nodig om concrete hulp te bieden, bijvoorbeeld hulp bij het vertalen van een arbeidsovereenkomst. Wanneer we dit plaatsen in het raster van het model van sociale kwaliteit, zien we dat er veel vraagstukken op sociaaleconomische zekerheid liggen voor arbeidsmigranten die zich tijdelijk in Nederland vestigen of denken dat zij hier tijdelijk blijven (zie figuur 4, pagina 65). Verschillende professionals proberen preventief te werken door voorlichting en ondersteuning te bieden aan een groep, maar geven aan dat de opkomst bij projecten vaak laag is. Soms zijn ze daardoor gefrustreerd. Hierbij moet in ogenschouw genomen worden dat een grote groep migranten nog jong is (tussen de 25 en 35 jaar) en om die reden meer van dag tot dag leeft. Veel van hen staan nog met één been in het thuisland en hebben geen keuze gemaakt voor Polen of Nederland, waardoor er weinig motivatie is om de taal te leren, te investeren in een breder netwerk en de eigen loopbaan. Aandacht hebben voor de lange termijn en praten over de toekomst kan arbeidsmigranten hiertoe motiveren. In het raster van het model van sociale kwaliteit, valt dit te plaatsen onder sociale empowerment, dat binnen het model van sociale kwaliteit staat voor de condities en structuren waarbinnen mensen zich persoonlijk kunnen ontwikkelen (bijvoorbeeld mogelijkheden om

de taal te leren) en voor het subjectieve gevoel van agency (dat over zelfbeschikking en het persoonlijk handelingsvermogen gaat) (Abbott & Wallace, 2012).

Naast vraagstukken die verband houden met *circulaire- en seizoensmigratie* (preventie, informatie over rechten en plichten, flexibele huisvesting (short stay), afhankelijkheid uitzend- en detacheringsbureau, opvang bij verlies huisvesting) liggen er ook vraagstukken op het gebied van *vestigingsmigratie*, bijvoorbeeld over permanente huisvesting, pensioenen, onderwijs, echtscheidingen, psychologische hulp en taalcurssussen (Engbersen et al., 2014). Kenmerkend aan de meeste sleutelfiguren met Poolse achtergrond is dat ze gezien worden als vertrouwenspersoon voor de Poolse achterban en allerlei vragen krijgen buiten hun werkgebied. Soms ligt er overbelasting op de loer. Door meer contact en samenwerking met sleutelfiguren uit de Poolse gemeenschap en professionals in het sociaalagogisch domein kunnen Poolse arbeidsmigranten duurzamer ondersteund worden. Professionals krijgen daardoor meer inzicht in vraagstukken die onder Poolse arbeidsmigranten leven en hoe zij kunnen aansluiten bij hun leefwereld. Bovendien kunnen verhalen van Poolse mensen zelf leiden tot oog voor diversiteit binnen de groep Poolse arbeidsmigranten en tot een minder stereotype beeld bij professionals. Voor sleutelfiguren geldt dat zij hun brugfunctie beter kunnen vervullen wanneer ze ingebed zijn in het netwerk.

Zij zijn degenen die Polen kunnen stimuleren om gebruik te maken van algemene voorzieningen. Soms is het dan nodig om een eerste keer mee te gaan om mensen wegwijs te maken, of een moment te organiseren binnen een reguliere voorziening waarop een Pools sprekende professional aanwezig is. Door wantrouwen tegenover de overheid ervaren veel Polen een drempel. Dit wordt een *cultuur van statelijke vermijding* genoemd en door Snel, Faber, Ostajien en Engbersen (2015) in verband gebracht met non-registratie.

In de interviews komt het imago van Poolse arbeidsmigranten regelmatig aan de orde, waarbij verschillende respondenten aangeven dat er in de samenleving een negatief beeld bestaat. Uit eerder onderzoek blijkt dat Polen niet negatief tegenover contact met Nederlanders staan, maar deze contacten met bijvoorbeeld burens of collega's nog maar beperkt van de grond komen, doordat zij op het werk en in de woonomgeving andere Polen ontmoeten en vaak de Nederlandse taal niet machtig zijn. Manieren om contact te stimuleren of het imago van Polen te verbeteren worden beperkt genoemd in de interviews. Veel Polen hebben behoefte aan individuele, adequate hulpverlening zodra problemen zich voordoen. Dit laat echter niet onverlet dat meer betekenisvolle relaties in het (overbruggende) netwerk de gemeenschap kan versterken. Voor initiatieven om contact te stimuleren is volgens veel professionals weinig animo. Sommigen benoemen dat de gemeenschap gesloten is, anderen

geven aan dat de meeste Polen te lange werkdagen maken. Hoge idealen die gericht zijn op duurzame contacten tussen Polen en Nederlanders, vragen om herhaald contact rondom een overeenkomst. Korte, herhaalde ontmoetingen zorgen ervoor dat mensen zich veilig voelen in de wijk en elkaar weten te plaatsen, onbekenden worden dan 'bekende vreemden' (Blokland, 2008; 2009). Daarnaast kunnen contacten in de Poolse gemeenschap (online) versterkt worden, door bijvoorbeeld vestigingsmigranten informatie te laten geven aan nieuwkomers. In het eigen netwerk van Poolse arbeidsmigranten wordt informatie gedeeld en steun geboden. Informatie is niet altijd betrouwbaar geven verschillende respondenten aan. Ondanks dat er formele instanties zijn die informatie aanbieden (brochures, steun- en informatiepunten, websites, adviesbureaus), betekent dit niet dat alle migranten hier gebruik van maken wanneer zij informatie nodig hebben. Migranten geven vaak de voorkeur aan informele netwerken boven officiële instanties (Snel, Faber, Ostajien & Engbersen, 2015). Bij Poolse arbeidsmigranten speelt vaak wantrouwen tegenover overheidsinstanties. Veel Polen maken gebruik van Poolse Facebookpagina's of fora om vragen te stellen en ervaringen te delen, waarmee ze elkaar ondersteunen. In een onderzoek naar het scherper in beeld krijgen van *footloose migranten* wordt dit omschreven als een *informele informatie-vraag* die niet aansluit bij een *formeel informatie-aanbod* (Snel, Faber, Ostajien & Engbersen, 2015). Een deel van deze *footloose*

migranten vormt een kwetsbare groep, omdat ze relatief weinig banden in Nederland en het thuisland hebben. Wanneer inkomen of huisvesting wegvalt en er geen netwerk is om op terug te vallen, lopen ze het risico om dakloos te raken.

Ten slotte, lijken er concrete acties nodig om gezinnen met kinderen te ondersteunen door ouders wegwijs te maken in Nederlandse (school)systemen en soms ook te tolken op scholen. Het aandeel Poolse migranten met een gezin neemt toe in Nederland, waardoor ondersteuning van Poolse gezinnen een grotere rol kan gaan spelen in het sociaal werk.

DISCUSSIE

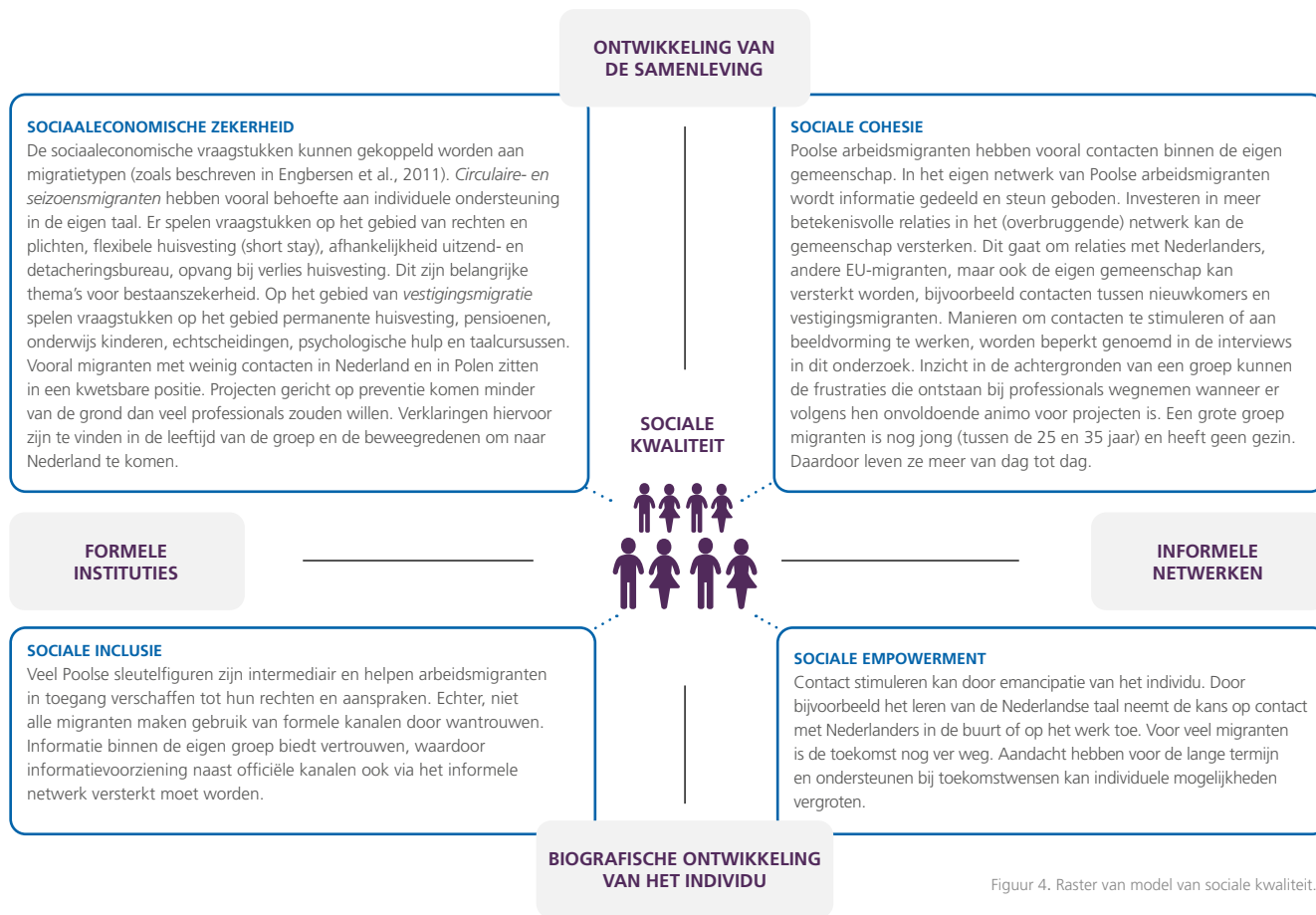
Een deel van de Poolse arbeidsmigranten aan de onderkant van de arbeidsmarkt bevindt zich in een kwetsbare positie door afhankelijkheid van werkgevers voor arbeid, huisvesting, zorgverzekering en transport. Zij zijn vaak niet op de hoogte van rechten of kunnen daar door de afhankelijkheidsrelatie niet voor op te komen. Degenen die in Nederland en Polen een beperkt netwerk hebben, lopen het risico om dakloos te raken wanneer de arbeidsrelatie beëindigd wordt. Deze status quo is lastig te veranderen door individuen. Daarnaast zijn deze nieuwkomers in Nederland niet verenigd in een sociale of politieke beweging met invloedrijke posities en articulatiemacht. In het sociaal-agogisch domein wordt door professionals en vrijwilligers op

verschillende plekken ondersteuning geboden. Er bestaat ook een hele industrie van (commerciële) tussenspersonen waar sommige arbeidsmigranten van afhankelijk zijn voor het krijgen van informatie. De vraag rijst of er voor sociaal werkers ook een taak ligt in het agenderen van misstanden en behartigen van belangen van migrantengroepen en hoe dat dan vorm zou kunnen krijgen.

In dit onderzoek is het model van sociale kwaliteit gebruikt om vier condities te bestuderen die bijdragen aan sociale kwaliteit: *‘de mate waarin burgers in staat zijn om aan het sociale en economische leven van hun gemeenschappen deel te nemen, onder omstandigheden die hun welzijn en individuele potenties vergroten’* (Beck, van der Maesen & Walker, 1997). Er bestaat geen absoluut optimaal voor sociale kwaliteit (Vereniging Hogescholen, 2017), maar het model kan een bijdrage te leveren aan het formuleren van een (normatief) kader om de sociale kwaliteit van Poolse arbeidsmigranten in Nederland te versterken. Dit onderzoek draagt daarmee bij aan het denken en delibereren over ondersteuning bieden aan Poolse arbeidsmigranten. De resultaten van deze verkenning geven een gedetailleerd beeld van professionals, vrijwilligers en sleutelfiguren die Poolse arbeidsmigranten ondersteunen. In dit onderzoek is een zeer heterogene respondentengroep bevestigd door de hoofdonderzoeker en twee studentonderzoekers met eigen onderzoeksvragen. Door de breedte van dit onderzoek zien we dit als een eerste verkenning

met aandachtspunten voor de praktijk. Doordat het merendeel van de respondenten direct of indirect betrokken is bij het sociaalagogisch domein, kunnen de resultaten niet gegeneraliseerd worden.

Tot slot moet benadrukt worden dat de problematisering van Poolse arbeidsmigranten enige relativering betreft. Onderzoek binnen het sociaal werk levert een bias; degenen die sociaal werkers treffen binnen zorg- en welzijnsvoorzieningen vertegenwoordigen niet de hele populatie. Bovendien heeft spreken over 'Poolse arbeidsmigranten' een categoriserende werking. Voor sociaal werkers geldt dat zij in de begeleiding van mensen de uitdaging hebben om niet te vervallen in sociaal geconstrueerde categorieën. Door de verhalen van mensen zelf worden deze categorieën ter discussie gesteld en kan er ruimte komen voor het kritisch bevragen van eigen denkgewoonten in de ondersteuning van mensen.

Figuur 4. Raster van model van sociale kwaliteit.

Literatuurlijst

Abbott, P., & Wallace, C. (2012). Social quality: A way to measure the quality of society. *Social indicators research*, 108(1), 153-167.

Andersen, R.M. (1995). Revisiting the behavioral model and access to medical care: does it matter? In: *Journal of Health and Social Behavior*, 36 (1), 1-10.

Aronson, E., Wilson, W.D., Akert, R. M. (2014). *Sociale psychologie*. Pearson Education.

Babitsch, B., D. Gohl en T. von Lengerke (2012). Re-revisiting Andersen's Behavioral Model of Health Services Use: a systematic review of studies from 1998-2011. *Psycho-Social-Medicine*.

Beck, W., Van der Maesen, L., & Walker, A. (Eds.). (1997). *The social quality of Europe*. Kluwer Law International.

Bellaart, H., Gerritsma, E., & Ramsaran, R. (2014). *Opvoedingsondersteuning voor migranten uit Midden-en Oost-Europa. Praktische adviezen voor gemeenten en instellingen*. Utrecht: FORUM.

Blokland, T. (2008). *Ontmoeten doet ertoe*. Rotterdam: Vestia.

Blokland, T. (2009). *Oog voor elkaar, veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Burgers, J., van de Pol, S., Snel, E., Engbersen, G., Ilies, M., van der Meij, R., & Rusinovic, K. (2011). *Arbeidsmigranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië in West-Brabant: Arbeidsmarktpositie, leefsituatie en toekomstperspectief*. Den Haag: Nicis Institute.

CBS (2015). *Meeste immigranten binnen tien jaar weer weg*. Den Haag: Centrum voor Beleidsstatistiek.

CBS (2019). *Immigratie in eerste helft 2019 toegenomen*. Den Haag: Centrum voor Beleidsstatistiek.

Cremers, R. (2018). *De toegang tot Poolse arbeidsmigranten tot zorg- en hulpverleningsvoorzieningen in Nederland*. Masterthesis: Universiteit van Utrecht.

Denktaş, S., Koopmans, G., Birnie, E., Foets, M., & Bonsel, G. (2009). Ethnic background and differences in health care use: a national cross-sectional study of native Dutch and immigrant elderly in the Netherlands. *International journal for equity in health*, 8(1), 35.

Distelbrink, M., Day, M. & Wachter, G. (2016). *Poolse en Bulgaarse ouders en kinderen in Nederland. Belangrijke kwesties volgens vrijwilligers*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonker Instituut.

Dubas-Jakóbczyk K, Kocot E, Czerw A, Juszczak G, Karwowska P, Menne B. (2018). *Health as an investment in Poland in the context of the Roadmap to implement the 2030 Agenda for Sustainable Development and Health 2020*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

Engbersen, G., Ilios, M., Leerkes, A. S., Snel, E. en Van der Meij, R. (2011). *Arbeidsmigratie in vieren. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Engbersen, G, Jansen, J., Faber, M., Leerkes, A. en E. Snel (2014). *Migratiepatronen in dynamisch perspectief: een pilotstudie naar veranderende patronen van arbeidsmigratie uit Polen, Bulgarije en Roemenië*. Erasmus Universiteit, Rotterdam.

Gijsberts, M. Andriessen, I., Nicolaas, H., & Huijnk, W. (2018). *Bouwend aan een toekomst in Nederland. De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 hebben ingeschreven*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gijsberts, M., & Havekes, E. (2014). De rol van de buurt voor interetnische beeldvorming in Nederland. *Sociologie*, 10(2), 147-176.

Gijsberts, M. I. L., & Lubbers, M. (2013). *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerde Bulgaren en Polen*. Den Haag: SCP.

Gijsberts, M., & Lubbers, M. (2015). *Langer in Nederland: Ontwikkelingen in de leefsituatie van migranten uit Polen en Bulgarije in de eerste jaren na migratie*. Den Haag: SCP.

- Gijsberts, M., Vervoort, M., Havekes, E., & Dagevos, J. (2010).** *Maakt de buurt verschil? De relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming.* Den Haag: SCP.
- Haar, M. van der (2008).** Hulpverlening aan allochtone burgers. *Alert voor zorg en sociale politiek*, 34(1), 37-46.
- Haar, van der, M., Szytniewski, B., Vermeulen, P. (2017).** *Poolse arbeidsmigranten in de Langstraat: eenverkenning van wonen, werken en wensen.* Tilburg: Het PON.
- Haar, van der, M. et al. (2018).** Van zorg naar sturing: *Het arbeidsmigrantenvraagstuk in de Metropoolregio Eindhoven.* Tilburg: Het PON.
- Haug, S. (2008).** Migration networks and migration decision-making. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 585-605.
- Hochschild, A. R. (1979).** Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *The American Journal of Sociology*, 85, 551-575.
- Horst aan de Maas (2019).** *Beleid Arbeidsmigranten 2019: Short stay en Long stay.* Gemeente Horst aan de Maas.

Kokkonen, A., Esaiasson, P., & Gilljam, M. (2014). Migration based Ethnic Diversity and Social Trust: A Multilevel Analysis of How Country, Neighbourhood and Workplace Diversity Affects Social Trust in 22 Countries. *Scandinavian Political Studies*, 37(3), 263-300.

Kremer, M. (2017). Een verbindende verzorgingsstaat. Over burgerschap, zorg en (super) diversiteit. *Beleid en Maatschappij*, (44) 2.

Lieshout, H. (2016). *Eén en één is vijf: de kracht van samenwerking met ervaringsdeskundigen in onderzoek.* In: Hove, H. van, Schippers, A., Cardol, M. & De Schauwer, E. (red.) (2016). *Disability Studies in de Lage Landen* (pp. 266-276). Antwerpen/Apeldoorn: Garant Uitgevers N.V.

Maliepaard, van der Meer, Noyon & Schans (2018). *Migratie in beeld.* Den Haag: WODC/CBS.

Meulenman, B. (2007). Arbeidsmigratie naar Europa. Een economische verklaring van migratiestromen, 1980-2004. *Tijdschrift voor Sociologie*, 28(3-4), 272-295.

Meeuwesen, L., Brink, A. van den, Hofstede, G. (2009). Can dimensions of national culture predict cross-national differences in medical communication? *Patient Education and Counseling* 75(1), 58-66.

Noordhuizen, B., Razenberg, I. (2016). *Beleid voor EU-migranten: factsheet gemeente Peel en Maas*. Utrecht: Kenniscentrum Integratie & Samenleving.

Noordhuizen, B., Razenberg, I., & van Dijk, M. (2016). *Staalkaart EU-migranten: staalkaart op gemeentelijk beleid gericht op EU-migranten*. Utrecht: Kenniscentrum Integratie & Samenleving/Verwey-Jonker Instituut.

Moore, E. (2017). *Divorce, Families and Emotion Work: 'Only Death Will Make Us Part'*. London: Palgrave Macmillan.

Oudenhoven, van, J.P., Zee, van der, K. (2019). *Interculturele psychologie: werken aan effectieve ontmoetingen tussen culturen*. Bussum: Coutinho.

Putnam, R. D. (2001). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.

Razenberg, I, Noordhuizen, B & de Gruijter, M. (2015). *Recente EU-Migranten uit Midden-, Oost- en Zuid-Europa aan het woord*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey- Jonker Instituut.

Schellingerhout, R. (2011). *Ervaren gezondheid en zorggebruik*. In: Dagevos, J. (red.) (2011). *Poolse migranten: de positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Snel, E., Faber, M., Ostaijen, M. & Engbersen, G. (2015). *Footloose migranten in beeld*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

SER (2014). *Arbeidsmigratie: uitgebracht aan de minister van sociale zaken en werkgelegenheid*. Sociaal economische raad: Den Haag.

Tonkens, E., Broeke, J. van den, en Hoijtink, M. (2008). *Op zoek naar weerkaatst plezier: samenwerking tussen mantelzorgers, vrijwilligers, professionals en cliënten in de multiculturele stad*. Amsterdam: University Press.

Uiters, A. H. H. (2007). *Primary health care use among ethnic minorities in the Netherlands: a comparative study*. Utrecht: NIVEL.

Vanwing, T., Meurs, P., Buffel, T., Lombaerts, K., & De Pauw, W. (2008). *Adviesrapport: Eigenschappen en positie van niet formele educatie in het sociaal-cultureel volwassenenwerk*. Brussel: Vrije Universiteit.

Vereniging Hogescholen. (2017). *Landelijk opleidingsdocument Sociaal werk.* Den Haag: Vereniging Hogescholen.

Vries, de D.D.J., (2016). *Arbeidsmigranten uit de anonimiteit: verslag van een pilot in de Peel. Stuurgroep project Arbeidsmigranten.*

Wilterdink, N. & Heerikhuizen, B. van, Rusinovic, K., Weenink, D. (red.) (2017). *Samenlevingen: een verkenning van het terrein van de sociologie.* Groningen: Wolters Noordhoff.

Walraven, G. (2009). *Overbruggen en verheffen in de stad. Sociaal kapitaal en andere vormen van kapitaal als conceptueel kader.* In: Walraven, G, Brabander, de, R. & Peters, D.(red), Overbruggen en verheffen: werken aan sociaal kapitaal in de stad. Apeldoorn: Garant.

Wolf, S. (2015). *Poolse arbeidsmigranten in Nederland en hun behoefte aan informatie en hulp.* Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie.

BIJLAGE 1

Arbeidsmigratie in vieren

Deze typologie biedt aanknopingspunten voor integratie van migrantengroepen. In verschillende gemeenten zijn verschillende patronen zichtbaar die leiden tot andere behoeften aan ondersteuning. Het is geen statisch kwadrant, omdat banden kunnen veranderen door de tijd heen (Engbersen et al., 2014). Deze patronen worden uitgewerkt in: Engbersen, G., Iliès, M., Leerkes, A. S., Snel, E. en Van der Meij, R. (2011). *Arbeidsmigratie in vieren*. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam. Het figuur komt uit deze publicatie, maar is in de stijl van dit onderzoeksrapport vormgegeven.

